Orpana

Kevät-Orpana 1993/1

TAMPEREEN KAUPUNGINKIRJASTO
PIRKANMAAN MAAKUNTAKIRJASTO

Sisältää **Sivu**

Terttu Honkala:
Tyynelän paroni - sukunsa viimeinen 3

Milja Piepposen perhealbumista 8

Pekka Nuottajärvi:
Alexander Coveen - lukkari ja kirkkoväärti 9

Eeva Anero:
Barsien, Kurkien ja Knorringien jäljillä
Kuokkalan Jaranmäessä 16

Päiviö Muhonen:
1500-luvun tuomiokirjojen selvennetty
ruotsinkielinen sanalista Södermanlandin
kihlakunnista 17

Eeva Anero:
Lastusten kartanon omistajia
300 vuoden ajalta 21

Pekka Nuottajärvi:
Sukututkimuspäivillä
Lahdessa ja Pieksämäellä 28

p 99.3057
Orp

TAMPEREEN SEUDUN SUKUTUTKIMUSSEURA r.y. 1979

ORPANA • TAMPEREEN SEUDUN SUKUTUTKIMUSSEURA r.y:n JULKAISU

Tampereen seudun sukututkimusseura r.y.

Hallitus 1993

Puheenjohtaja
Raimo Vasara
Näsilinnankatu 9 B 33
33210 TAMPERE
puh. 125 752 iltaisin

Varapuheenjohtaja
Olavi Kallioniemi
Liljankatu 4
33300 TAMPERE
puh. 442 959

Sihteeri
Leila Mäkinen
Lemminkäisenkatu 6 A 17
33540 TAMPERE
puh. 554 339 iltaisin

Rahastonhoitaja
Seija Jäminki
Hämeenpuisto 13 A 3
33210 TAMPERE
puh. 147 087 iltaisin

Jäsenet
Pekka Nuottajärvi
Neulaniementie 2
35100 ORIVESI as.
puh. 3354 308

Helvi Murto
Satamakatu 4 A 25
33200 TAMPERE
puh. 226 210

Julkaisutoimikunta

Päätoimittaja, pj.
Terttu Honkala
Mustanlahdenkatu 1 B 99
33210 TAMPERE
puh. 125 569

Jäsenet
Matti Koittola
Matinmäki
33850 TAMPERE
puh. 671 606

Olavi Kallioniemi
Liljankatu 4
33300 TAMPERE
puh. 442 959

Vilho Puro
Hikivuorenkatu 9 A 21
33710 TAMPERE
puh. 174 781

Julkaisut

* ORPANA
* VUOSIKIRJA
* ERILLISJULKAISUSARJA
  (mm. Esipolvitauluja)

Myynti ja tilaukset
Milja Piepponen
Aleksanterinkatu 35 B 5
33100 TAMPERE
puh. 232 768

Puhtaaksikirjoitus
Terttu Honkala
Vilho Puro

Orpanan kansi
Arja Kääriä

Paino
Tehokopiointi ky

LAMA EI LANNISTA SUKUTUTKIJAA!

Vai lannistaako? Kylmänä suihkuna tulivat niskaan arkistolainojen kaukolainausmaksut. Niitä jo edelsi mikrofilmien lukuajan lyheneminen arkipäivinä Metsossa. Kirkkoherranvirastossa kävijäkään ei enää maksuitta selviä!

Kuitenkin sukututkimusharrastus jatkuu seudullamme vilkkaana. Sampolassa uusi kurssi opiskelee innokkaasti, ja muuallakin kursseja on käynnissä. Metsoon on saatu kolme uutta lukulaitetta ruuhkia lieventämään. Merkittävä, tietojen etsintää helpottava tapahtuma oli koko maata käsittävän Sukuhakemiston ilmestyminen viime vuonna. Siitä on jo luvassa uusia, laajennettuja laitoksia.

Seuramme jäsenmaksu on voitu pitää entisellään. Viisikymppisen vastineeksi on tarjolla ja luvassa runsaasti ohjelmaa, kuten kevätkauden jäsentiedotteesta selviää. Seuran ohjelma näyttää tyydyttävän monien tarpeita, koska jäsenmäärä yhä kasvaa ja tilaisuuksiin osallistutaan runsain joukoin. Monen muun seuran tavoin tämäkin seura tarjoaa aktiivisen toimimisen mahdollisuuden vain muutamille, mutta kenties moni aktiivinen sukututkija keskittääkin mieluummin voimavaransa omiin tutkimuksiinsa. Kun sitten tutkimuksissa on tauon paikka, tai on tullut tarve tavata tuttavia, niin silloinhan voi tulla yhdistyksen järjestämään "valmiiseen pöytään", katsomaan ja kuulemaan mitä uutta virikettä ja tietoa "kattauksesta" voisi löytyä.

T.H.

SUKUTUTKIJA

Sävel: Väliaikainen

Sukututkija pöytänsä ääressä
papereitansa tarkastelee.
Muistikirjoja tärkeitä tutkii hän,
sukutauluja valmistelee.
Mutta aina on pois joku Andersson,
jota etsitty kirjoista, filmeistä on.
Sota vienytkö on vaiko kaukainen maa,
sukututkija selville saa.

Salat julki käy vanhoista kirjoista,
kuin ne keittohon maustetta tois.
Nykypolvikin toisista tarpeista
ihan varmasti syntynyt ois,
jos ei vaari ois langennut piikaansa,
vaan ois ottanut rikkaista vaimonsa.
Harharetket ja sen, kuka kenetkin nai,
sukututkija selville sai.

Kuka taistelee joukoissa Armfeltin,
kuka Kustaata puolustaa.
Kuka ratsastee rinnalla Sandelsin,
kuka Kollaalla kärsiä saa.
Sotajoukkoja rullien mahtavien,
ohimarssia vanhojen rykmenttien,
tuhonpäiviä Suomen ja nousua sen
lukee tutkija kiinnostuen.

Kuka häipynyt kauas on Atlantin taa,
kuka Ruotsista leipänsä saa,
kuka muutti vain naapuripitäjään,
nekin tarkasti selvitetään.
Elo ihmisten ollut lie aikoinaan
kovaa työtä ja tuskaa ja pettua vaan.
Ilonhetkiä ei ollut paljoakaan,
tuskin häissäkään karkeloidaan.

Voi myös pappilan kammariin kurkistaa
mikrofilmejä katsoessaan.
Onko ruustinna moittinut puolisoaan,
kun ei tekstistä selkoa saa.
Perunkirjat ja päätökset tuomarien
ovat parhainta herkkua tutkijoiden.
Niistä selville käy elo ihmisten,
sukupolvien muinaisten.

Monta tuntia ruudulla kirjaston
pimeässä hän veivannut on.
Mihin joutunutkaan on se Andersson,
IGI-kortitkin katsottu on.
Illan tullen hän saalista tarkastaa,
sitä mappeihin puhtaaksi kirjoittaa,
eikä huomaa, kun taivaalla aurinko
uuden päivän on alkanut jo.

TSS:n laskiaisillanviettoon 23.2.1993
Olavi Kallioniemi

Terttu Honkala

TYYNELÄN PARONI - SUKUNSA VIIMEINEN

Kolmekymmentäluvun kauniina kesinä meidän perhe vietti kesien parhaat päivät Tyynelässä, Vanajan Kankaistenjärven rannalla. Helsinkiläinen liikemies Paul Sidorow oli vuosisadan vaihteessa ostanut tämän alueen äitini kotitalosta ja rakennuttanut sinne suuren, jyrkkäkattoisen ja sipulikoristeisen hirsihuvilan. Sidorowin kuoltua huvila-alue oli ostettu taloon takaisin. Nyt isossa huvilassa oli kesävuokralaisia, me majailimme "pikkuhuvilassa", joka aikaisemmin oli ollut huvilavahdin asuntona. Siellä me lapset ihmettelimme vanhoja ristipistotöitä, joista kerrottiin, että ne olivat **paronin** tekemiä. Kuulimme myös, että mökissä asunut, jo kuollut paroni oli elänyt hyvin vaatimatonta elämää, mutta toisinaan häntä tultiin komeilla vaunuilla hakemaan lähiseudun aateliston juhliin.

Tämä mieltämme askarruttanut henkilö oli vapaaherra **Eugen Napoleon Stjerncrantz (Stierncrantz).** "Paroni" oli vapaaherrojen epävirallinen puhuttelunimi Suomessa. Vapaaherrat olivat kuuluneet aateliston ylimpään luokkaan, kreiveistä ja vapaaherroista seuraavina. Vaikka aateliston erioikeuksia ei enää ollut, ja luokkajakokin oli kumottu, niin myöhemminkin on vielä ollut tapana käyttää perittyjä arvonimiä.

Sukulaisillani säilyneestä vanhasta sanomalehtileikkeestä selviää, että Eugen Stjerncrantz oli kerran vuosisadan alkuvuosina tavannut kirjailijana ja lehtimiehenä toimineen Ernst von Wendtin, ja kertonut tälle elämänsä vaiheista. Paroni oli silloin sanonut, että Wendt voisi kirjoittaa hänen elämästään, sitten kun häntä ei enää ole. Ernst von Wendt oli painanut asian mieleensä. Hän ei enää tavannut paronia henkilökohtaisesti, mutta seurasi etäämpää tämän vaiheita. Kolme viikkoa paronin kuoleman jälkeen, helmikuussa 1926, oli Huvudstadsbladetin sunnutainumerossa von Wendtin kirjoitus Eugen Stjerncrantzista. Kirjoitukseni perustuu suureksi osaksi tähän artikkeliin, mutta siihen on löytynyt täydennystä muutamista muista lähteistä.

Stierncrantz-suku

Vaikka Kaarle XI aikana Ruotsissa toteutettiin iso reduktio, niin kuninkaan tarkoituksena ei kuitenkaan ollut aateliston tuhoaminen. Hän tarvitsi sitä tuekseen ja korotti 600 uutta sukua aatelissäätyyn. Uudelle aatelille ei enää annettu lahjoitusmaata, vaan siitä tuli virka- ja palveluaatelia.

Värmlannissa syntynyt **Per Roman**, joka toimi Inkerinmaan kenraalikuvernöörin kanslian kamreerina Narvassa, sai aatelisarvon 1674. Aateloituna hän oli ensimmäinen Stierncrantz. Hänellä oli kolme vaimoa, kaikki aatelissukuisia. Kolmas vaimo oli Eva Furumarck. Tästä avioliitosta syntynyt poika, eversti **Petter Stjerncrantz** oli ansioitunut soturi, aito karoliini. Hän oli Götanmaan rykmentin komentajana Norjan retkellä 1718. Seuraavana vuonna hänet nimitettiin Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherraksi. Vuonna 1720 hän sai vapaaherran arvon ja nousi aateliston ylimpään luokkaan.

Maaherrana ollessaan Petter Stjerncrantz osti Anders Boijen perillisiltä Lepaan kuuluisan kartanon Tyrvännöstä. Uuden omistajan nimen mukaan Lepaan nimi muuttui joksikin aikaa Stjernsundiksi. Maaherran ja hänen poikansa aikana kartanon rakennuksia kohennettiin ja ympäristöä kaunistettiin. Maaherran pojan kapteeni Erik Johan Stjerncrantzin kuoltua Lepaata omistivat tämän jälkeläiset aina 1820-luvulle saakka.

Kapteeni Erik Stjerncrantzin poika majuri Per Stjerncrantz avioitui vuonna 1793 Sysmän Nordenlundin kartanon omistajan tyttären Anna Lovisa Krookin kanssa. Tästä avioliitosta syntyi vuonna 1799 "Tyynelän paronin" isä Reinhold Wilhelm Stjerncrantz. Tämä opiskeli lakia Turun yliopistossa, toimi kirjurin ja kanslistin tehtävissä senaatissa sekä myöhemmin tullinhoitajana Raumalla. Reinhold Stjerncrantzille ja hänen vaimolleen, porvarintytär Christine Olanderille, syntyi yhteensä yhdeksän lasta. Raumalla 23.11.1854 syntynyt **Eugen Napoleon** oli heistä nuorin. Kun Eugen oli neljän kuukauden ikäinen, niin hänen isänsä kuoli. Perheen talous ei ollut enää turvattu, vaan yksin jäänyt äiti joutui kamppailemaan vaikeuksissa suuren lapsijoukkonsa kanssa.

Eugen Stjerncrantzin lyhyt sotilasura ja avioliitto

Eugen Stjerncrantz pääsi 17-vuotiaana nuoremmaksi aliupseeriksi Suomen kaartiin. Hänet siirrettiin kuitenkin jo muutaman kuukauden päästä Suomeen sijoitettuun venäläiseen Bjelomorskan jalkaväkirykmenttiin. Hän kävi myös Helsingissä junkkarikoulua, missä koulutettiin upseerikokelaita. Sieltä Eugen joutui eroamaan. Hän ei nähtävästi ollut "sotilaaksi syntynyt".

Armeijasta lähdettyään Eugen sai 1875 lennätinharjoittelijan paikan Porista. Niihin aikoihin hän oli niin vähissä varoissa, että kyytiraha ei riittänyt perille saakka, vaan loppumatkan hän asteli jalkaisin. Tämä ei Eugenia huolestuttanut, sillä hän oli hyväkuntoinen nuorukainen. Pieni, kulunut matkalaukkukaan ei paljoa painanut, koska siellä olivat vain kaikkein välttämättömimmät tavarat.

Ilmoittautuessaan töihin Porin lennätinkonttorissa Eugen kyseli samalla asuntoa. Häntä neuvottiin kysymään asiaa neiti Fredrika Grundströmiltä, joka rikkaan hattumaakarin tyttärenä omisti kaksikerroksisen talon torin varrella. Sieltä asunto löytyikin, ja varakas vuokraemäntä ihastui kovin jalosukuiseen nuoreen vuokralaiseensa, jonka syntyperä heijastui hienoissa kasvojenpiirteissä ja huolitellussa, joskin kuluneessa vaateparressa. Muutaman kuukauden kuluttua, 4.3.1876, 21-vuotias Eugen Stjerncrantz ja 38-vuotias neiti Fredrika Grundström vihittiin. Eugenille tämä avioliitto tuntui aluksi olleen oikea onnenpotku. Elämä oli taloudellisesti turvattua, ja tulevaisuus näytti valoisalta. Parin vuoden päästä pariskunnalle syntyi poikakin, August Condrad.

Vähitellen Eugenista rupesi tuntumaan, ettei hänen avioliitossaan kaikki ollut kohdallaan. Hänestä tuntui, että vaimolle oli pelkästään uusi hieno sukunimi tärkeä, nuori aviomies ei merkinnyt mitään. Eugenin klubitoveritkin rupesivat tekemään omia vihjailujaan, ja hän päätti ottaa selville, onko vihjailuissa perää. Eräänä iltana hän klubille lähtiessään ilmoitti viipyvänsä pitkään, mutta palasi jo parin tunnin päästä. Hän hiipi sukkasillaan yläkertaan ja yllätti sieltä kilpailijansa. Syntyneessä nujakassa Eugenin kävi huonosti: hän sai selkäänsä. Järkyttyneenä hän pakeni omaan huoneeseensa ja valvoi siellä koko yön. Aamun sarastaessa hän pakkasi välttämättömimmät tavaransa kuluneeseen vanhaan matkalaukkuunsa ja lähti talosta ja Porin kaupungista. Jalkaisin ja rutiköyhänä hän oli Poriin tullut, samalla tavoin hän sieltä lähti.

Vaatimatonta elämää

Porista ja vaimonsa luota lähdettyään Eugen meni aluksi leskiäitinsä luo Hinnerjoelle. Äidillä oli siellä pieni vuokratila, jonka hoitoon Eugen rupesi osallistumaan. Äidin kuoltua 1887 Eugen siirtyi Karjaan seuduille. Vuonna 1894 viimeinenkin Eugenin viidestä veljestä kuoli, toisten veljien tavoin lapsettomana. Eugen oli nyt suvun vanhin miespuolinen jäsen, jolle kuului vapaaherran arvo. Tämä arvo ei enää taannut korkeaa virkaa, vaan työtä oli otettava sieltä, mistä sitä sattui sopivasti löytymään. Eräät toiset aatelissukuiset järjestelivät hänelle tilapäisiä pienten lasten opettajan paikkoja. Billnäsin kansakoulussa Eugen oli joitakin vuosia vakinaisena opettajana, mutta tämäkin työ loppui. Elatus oli etsittävä yhä uusilta paikkakunnilta. Tarjolla oli tavallisesti opetustyötä tai puhtaaksikirjoitusta. Palkka oli pieni, mutta työnsä Eugen hoiti tunnollisesti ja hyvin.

Vanajan Kankaisten Tyynelään, huvilavahdin mökkiin, Eugen Stjerncrantz

Vapaaherra
Eugen Napoleon Stjerncrantz
ja
aateloidun Stjerncrantzin
suvun vaakuna.

päätyi vuoden 1915 tienoilla. Muitakin mahdollisuuksia olisi silloin ollut. Eugenin lanko, hovineuvos Daniel Waden, oli helsinkiläinen varakas johtaja. Hän piti omistamaansa Janakkalan Vähän-Hiiden talon komeaa päärakennusta "metsästysmajanaan". Kymmenillä metsästyskoirilla oli siellä oma kaksikerroksinen talonsa, jonka yläkerrassa koirien hoitajat asuivat. Metsästäjällä ja talonmiehellä oli omat asuntonsa. Tilaa olisi kyllä löytynyt Eugenillekin, mutta hovineuvos-lankonsa kutsuista huolimatta hän ei halunnut Vähään-Hiiteen tulla, vaan asui mieluummin omissa oloissaan Vanajassa. Hän ei vanhetessaan halunnut olla kenellekään taakaksi.

Vaikka Eugen Stjerncrantz asui loppuvuosinaan Tuli-nimisen koiransa kanssa syrjäisellä paikalla, niin hän ei kuitenkaan ollut varsinainen erakko. Kerrotaan, että hän otti tervehtimään poikenneet vieraat ystävällisesti vastaan, jutteli mielellään heidän kanssaan ja tarjosi monta kupillista väkevää kahviaan, vehnästen kera. - Hovineuvos Waden ja muutamat aateliset avustivat paronia rahallisesti, mutta osan elatuksestaan hän halusi ansaita itse.

Vielä viimeisinä vuosinaankin hän työskenteli ahkerasti tehden myytäväksi ompelutöitä ja yksinkertaisia puutöitä.

Eugen Stjerncrantz kuoli sairaalassa Hämeenlinnassa 1.2.1926, 71-vuotiaana. Hänen ainoa poikansa oli kuollut jo vuonna 1902. Pojan ainoa tytärkin ehti kuolla ennen isoisäänsä, jälkeläisiä jättämättä.

Vaatimattomat kuolemanilmoitukset Hämeen Sanomissa ja Huvudstadsbladetissa kertoivat vapaaherra Eugen Napoleon Stjerncrantzin poismenosta. Surijoiden nimet puuttuivat ilmoituksista. Omaisia ei enää ollut, suku oli sammunut!

Gustaf Elgenstierna, Den indroducerade svenska adelns ättartavlor VII
Veikko Kerkkonen, Janakkalan historia
Y.S.Koskimies, Hämeen valtiolliset vaiheet vuodesta 1721 1860-luvulle. Hämeen historia III:1
Gabriel Nikander - Kurt Antell (toim.), Herrgårdar i Finland III
Ernst von Wendt, Den siste av sin ätt. Huvudstadsbladet 21.2.1926

KIINNOSTAVIA KIRJOJA

Äskettäin ilmestynyt Viljo Rasilan ***PIRKANMAAN HISTORIA*** *(132 s.) tarjoaa mielenkiintoista ja tarpeellista taustatietoa kaikille pirkanmaalaisten sukujen tutkijoille - ja muillekin. Kirja kuuluu Pirkanmaan liiton kotiseutusarjaan.*

Suomen Sukututkimusseuran julkaisema Aini Sarsan kirja ***ÄIDIT JA TYTTÄRET*** *kertoo 1600-luvun alkupuolella eläneestä kirjoittajan esiäidistä, tämän tyttärestä ja tyttärentyttärestä ja heitä seuranneista perheenäideistä nykyaikaan asti. Kirja perustuu tutkittuun tietoon.*

Kesällä 1993 ilmestyy Aimo Ruususen kokoama matrikkeli ***SUOMALAISIA VENÄJÄLLÄ.*** *Siinä on tietoja yli 3000:sta henkilöstä, lähinnä vuoden 1917 jälkeen rajan yli menneistä (30-luvulle asti). Matrikkelissa on lähdeviitteet sekä neuvoja sukulaisiaan Venäjältä etsiville. Lähempiä tietoja ja ennakkotilauksia: Julki Oy, Kimalaisentie 17, 28200 Pori, p. 939-413490.*

MILJA PIEPPOSEN perhealbumista

*Isäni äiti, **Amanda Vilhelmiina Lindgren**, syntyi 11.4.1878 Hämeenlinnan msrk:ssa. Hän oli 9-lapsisesta sisarusparvesta kolmanneksi nuorin. Hän oli 23 vuotias mennessään naimisiin J. Emil Saarisen kanssa 23.6.1901. He saivat 6 lasta, joista ensimmäinen kuoli 4 kk:n ikäisenä ja nuorin oli 5 kk:n ikäinen, kun Amanda kuoli 36-vuotiaana, 12.2.1914 Hausjärven Ryttylässä.*

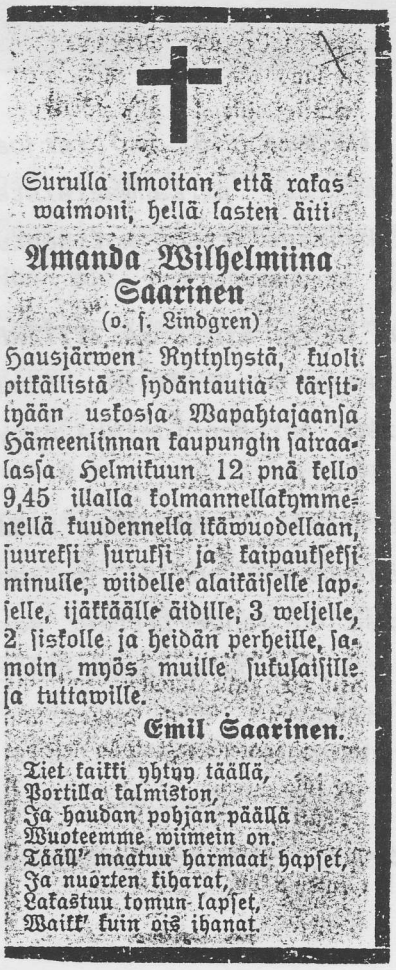

Surulla ilmoitan, että rakas waimoni, hellä lasten äiti

Amanda Wilhelmiina Saarinen

(o. s. Lindgren)

Hausjärwen Ryttylystä, kuoli pitkällistä sydäntautia kärsittyään uskossa Wapahtajaansa Hämeenlinnan kaupungin sairaalassa Helmikuun 12 pnä kello 9,45 illalla kolmannellakymmenellä kuudennella ikäwuodellaan, suureksi suruksi ja kaipaukseksi minulle, wiidelle alaikäiselle lapselle, ijäkkäälle äidille, 3 weljelle, 2 siskolle ja heidän perheille, samoin myös muille sukulaisille ja tuttawille.

Emil Saarinen.

Tiet kaikki yhtyy täällä,
Portilla kalmiston,
Ja haudan pohjan päällä
Wuoteemme wiimein on.
Tääll' maatuu harmaat hapset,
Ja nuorten kiharat,
Lakastuu tomun lapset,
Waikk' kuin ois ihanat.

Perhekuva ehkä vuodelta 1909, jossa Amandalla ja Eemelillä on kolme lasta: Yrjö (s.1904, k.1989), Einari (s.1905, k.1985) ja Kaarina, joka täytti viime joulukuussa 85 vuotta.

Pekka Nuottajärvi

ALEXANDER COVEEN - LUKKARI JA KIRKKOVÄÄRTI

Lukkarin valitsee kirkkoherra ja seurakunta, eikä näitä pidä ilman takausmiehiä virkaan otettaman. Lukkarin pitää olla kunniallisen, uskollisen ja ahkeran. Hänen on osattava lukea, veisata ja kirjoittaa, niin että hän seurakunnassa nuorta kansaa opettamaan pystyy. Hänen pitää myös oleman kirkolle uskollisen ja kirkkoherralle sekä seurakunnalle kuuliaisen. Huolehdittava määräajoin tapahtuvasta kellojen soittamisesta ja läppäämisestä, sekä asetettava tuntikellot. Lisäksi hoidettava ja säilytettävä tarkoin hänen haltuunsa annettua ja uskottua omaisuutta. Niin pitää lukkarin myös papille jumalanpalveluksessa, ehtoollisen jakamisessa ja käskettäessä pitäjän asioilla, sekä myös muussa kirkon palveluksessa avuksi oleman. Mutta ei millään muotoa kirkkoherran oman palveluksen kautta rasitettaman ja estettämän siitä velvollisuudesta, joka hänellä on kaikella vireydellä ja uskollisuudella lapsia opettaa. Lukkarin on myös kuljetettava tuomiokapitulin, rovastin ja kirkkoherran kirjeet, milloin ne tuodaan hänelle, viipymättä seuraavalle lukkarille.

Muun muassa tällaisia määräyksiä annetaan vuoden 1686 kirkkolaissa, jota noudatettiin vielä seuraavalla vuosisadallakin. Lisäksi tässä laissa säädettiin.

Jos lukkari on kelvoton, laiska, huolimaton ja tottelematon kirkkoherraa ja seurakuntaa kohtaan, eikä ota ojentuakseen kirkkoherran ensimmäisen kerran yksin ja kappalaisen tai kirkonesimiesten läsnäollessa toisen kerran antamasta "vakavasta, mutta sävyisästä huomautuksesta", on kirkkoherran yhdessä kirkkoneuvoston kanssa pantava hänet viralta ja otettava toinen tilalle.

Kaukainen 1700-luvun esivanhempi on pannut löytäjänsä etsimään tällaista entisajan lukkarinvirkaan ja tehtävänkuvaan liittyvää yleistietoa, täydentämään sitä tietoa, mitä on ollut saatavissa mainitulla vuosisadalla yli neljä vuosikymmentä Oriveden lukkarina ja lähes saman ajan myös kirkonisäntänä toimineen **Aleksanteri Antinpoika Coveenin** elämänkaaresta ja hänen perheensä vaiheista.

Oriveden 1700-luvun lukkareista ei nähtävästi ole tehty mitään tutkimusta tai luetteloa. Pitäjänhistorioissa on heistä vain muutamia mainintoja. Mutta seurakunnan kirkonarkiston eri asiakirjasarjoista löytyy melkoisesti lisävalaistusta silloisten kirkon toimihenkilöiden elämänvaiheisiin. Heidän värikkäät ja dramaattisetkin vaiheensa saattavat tuntua nykyihmisestä jopa huvittavilta. Kuitenkin on muistettava, että sen ajan elämä oli kyllä täyttä totta kaikkine toimeentulohuolineen, sotineen, tauteineen sekä kato- ja nälkävuosineen.

Orivesi oli tuolloin alueeltaan laajempi kuin tänä päivänä, sillä nykyi-

nen Juupajokikin kuului siihen silloin. 1600-luvun suuret kato-ja kuolonvuodet olivat vieneet kolmasosan seurakunnan jäsenistä hautaan, ja niinpä pitäjän väkiluku olikin seuraavan vuosisadan alussa vain hiukan yli kahdentuhannen. Kirkonkylässä oli siihen aikaan kirkon lisäksi kymmenkunta maataloa, jotka sijaitsivat ajan tavan mukaan kaikkine rakennuksineen hyvin lähellä toisiaan, kylänraitin kahtapuolta, nykyisen keskustan vaiheilla. Lukkarinpirtti, itsellisten mökit ja sotilastorpat olivat sivummalla, kylän yhteismaalla. Muita mainittavia rakennuksia ei kirkonkylässä silloin ollutkaan.

Oriveden lukkarina oli 1700-luvun ensimmäisen neljänneksen ajan Johan Wijdqvist. Hän oli saanut viran vuosisadan vaihteessa naimalla edeltäjänsä Juho Handelinuksen lesken Anna Antintyttären. Handelinus puolestaaan oli perinyt lukkarintehtävät kymmenkunta vuotta aiemmin apeltaan, ensimmäisen vaimonsa isältä lukkari Matti Joosepinpojalta, joka oli Oriveden kirkkoherran (1643-61) Josephus Petri Gummeruksen poika.

Wijdqvist on siis tullut virkaansa 1700-luvun alussa. Ensimmäisen vaimonsa Anna Antintyttären kuoltua muutaman vuoden kuluttua hän avioituu pian nuoren, papillistakin sukua olevan vääpelintyttären Elisabet Elgin kanssa. Eletään vaikeita Suuren Pohjan sodan ja isonvihan aikoja. Pariskunnalle syntyy vuosien mittaan neljä lasta. Parinkymmenen avioliittovuoden jälkeen lukkari Wijdqvist sairastuu ja kuolee vuonna 1726. Virkaa hoitelee tämän jälkeen parin kolmen vuoden ajan todennäköisesti hänen vielä alaikäinen poikansa Simo. Tämänkin maallinen vaellus päättyy kesäkuussa 1729, vain 17-vuotiaana.

Elämä maassamme on jo sodan jälkeen vakiintunut, ja on saatu viettää kymmenkunta rauhan vuotta. Nyt kuvaan tulee mukaan tarinamme päähenkilö Aleksanteri Coveen. Hän on Längelmäen nimismiehen Antti Coveenin luku- kirjoitus- ja laskutaitoinen poika, joka ilmeisesti jossakin oppia saaneena hallitsee ruotsin kielenkin auttavasti. (Isä, vallesmanni Coveen, tulkoon tässä sanotuksi, on sama mies, jonka Jalmari Finne historiallisiin tositapahtumiin perustuvassa näytelmässään "Pitkäjärveläiset" on taiteilijan vapaudellaan sijoittanut Oriveden nimismieheksi.) Pojalla on muiden avujensa lisäksi hyvä ja voimakas lauluääni, mitä vaadittiinkin sen ajan lukkariksi pyrkivältä. Silloinhan maaseudun kirkoissa ei ollut urkuja, vaan lukkari johti virsilaulua omasta penkistään, joka sijaitsi yleensä kirkon etuosassa, vastapäätä saarnastuolia.

Aleksanteri Coveen, vasta 19-vuotias nuorukainen, ottaa vaimokseen Wijqvistin 42-vuotiaan lesken Elisabetin ja lupaa huolehtia myös tämän lapsista. Näin hän saa Oriveden lukkarinviran vuonna 1729. Siis jo ainakin kolmannen kerran tämän seurakunnan lukkariksi tullaan naimakaupalla. Tämä oli

aivan yleistä tuohon aikaan. Varmin tapa päästä moneen virkaan, ellei ollut edeltäjän poika, oli naida tämän leski tai tytär.

Kuten edellä on mainittu, lukkarinpirtti sijaitsee kylän laitamalla, minne sen jo edellinen lukkari on rakentanut, sen jälkeen kun nimismies on häätänyt hänet mailtaan asumasta. Vaikka Coveenin vaimolla Elisabetillä onkin ikää jo melkoisesti, pariskunnalle syntyy kuitenkin avioliiton alkuvuosina vielä kaksi tytärtä, Heta ja Beata. Perheeseen kuuluvat lisäksi vielä vaimon edellisestä liitosta elossa olevat kaksi lasta. Nuori lukkari Coveen on toimelias mies. Virkansa ohella hän harjoittaa maanviljelystä, ja hänellä on ajoittain renkikin. Kohta häntä syytetään käräjillä lisämaiden haltuunotosta sekä kasken hakkaamisesta ja koivujen kaatamisesta nimismiehen maalla. Lisäksi lukkari on niittänyt heinää Naaraojan niityltä. Tätä asiaa tutkittaessa käy kuitenkin selville, että hänellä on ollut siihen koko kylän lupa.

Lukkari kirkkoväärtiksi

Edellä kerrotut syytökset eivät vahingoita Coveenin mainetta, vaan hänelle uskotaan myös kirkonisännän tehtävät jo 1730-luvulla. Vuosisadan puolivälistä lähtien on säilynyt Oriveden seurakunnan tilikirjoja, jotka yli 20 vuoden ajan on kirjoitettu hänen kauniilla ja selkeällä käsialallaan. Coveen on ne myös allekirjoittanut.

"Kirkkoväärti" eli kirkonisäntä, tai kuten nykyisin sanotaan, kirkon taloudenhoitaja, oli tuohon aikaan kirkkoherran jälkeen tärkein toimenhaltija seurakuntaitsehallinnossa. Kirkon rahavarat olivat hänen hallussaan, ja hän piti niistä tiliä. Hän myös huolehti ehtoollisviinistä ja leivistä. Tehtävään valittiin joku kirjoitus- ja laskutaitoinen luotettava seurakunnan jäsen, joskus lukkari, usein joku arvostettu kirkon lähellä asuva talollinen. Saattoipa joskus joku pitäjän säätyläinenkin ottaa tämän tehtävän. Vaikka toimi oli arvostettu, se ei ollut erityisemmin haluttu, koska palkkaan nähden työmäärä oli suuri. Esimerkiksi ehtoollisviinin kirkonisäntä joutui noutamaan jostakin merenrantakaupungista, jonne vietiin maksuksi seurakunnan talollisilta tähän tarkoitukseen kerättyä viljaa. Ehtoollisleivätkin oli hankittava. Jotkut kirkkoväärtit valmistivat itse niitä, ja saivat haukkumanimen "öylätinpaistaja".

Monenkaltaiset olivat siis lukkarimme tehtävät. Onnea voidaan sanoa Coveenilla olleen silloin, kun Teerijoen talossa irtipäässyt tuli poltti toukokuussa 1740 poroksi koko Oriveden kirkonkylän, tuhoten mm. parikymmentä asuinrakennusta. Vain sivummalla ollut kirkko ja kauempana kylän laidalla

sijainneet lukkarinpirtti ja sotilastorpat säästyivät.

Sotilaat joutuvat taas tositoimiin pikkuvihan vuosina 1741-43, jolloin koetaan lyhytaikainen venäläismiehitys. Kun tästä on selvitty ja eletty eteenpäin muutamia rauhan vuosia, Coveen joutuu riitoihin kirkkoherran kanssa. Hänelle annetaan muistutus, koska hän on kävellyt suntion kanssa edestakaisin kirkossa jumalanpalveluksen aikana ja näin häirinnyt toimitusta. Samoin kirkkoherra syyttää lukkaria "röykeydestä" esimiestään kohtaan, mutta syyte raukeaa pitäjäläisten tultua lukkarinsa puolelle. Silloisen kirkkoherran sanotaan olleen "juopon, riidanhaluisen ja muutenkin kelvottoman pappismiehen".

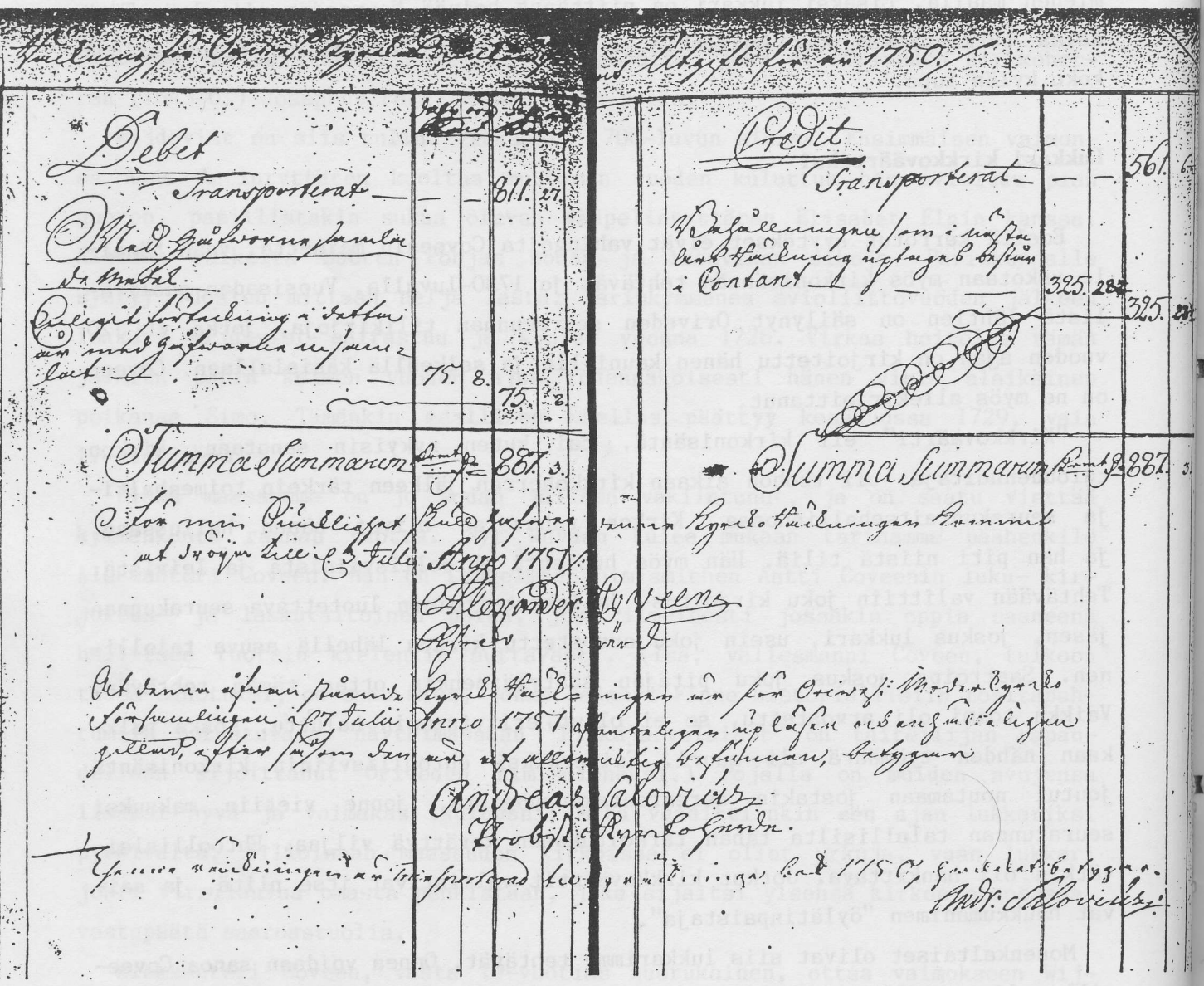

VUODEN 1750 TILIEN VIIMEINEN AUKEAMA, NE ON ALLEKIRJOITTANUT COVEEN IN LISÄKSI 7 P. HEINÄKUUTA 1751 KIRKKOHERRA ANDREAS SALOVIUS.

Lukkarin tyttäret

Vähitellen lukkarin tyttäret alkavat tulla jo naimaikään. Vuonna 1747 talonpoika Erkki Erkinpoika kihlaa laillisesti ja avioliittoaikomuksessa Coveenin kuudentoista ikäisen Heta-tyttären. Tyttö pitäisikin mielellään lupauksensa, mutta lukkari ei haluakaan antaa tytärtään Erkille. Saatuaan lukkarilta 40 talaria hyvitystä sulhanen luopuu aikeestaan. Coveenin menettelyn ymmärtää, kun seuraa perheeb vaiheita eteenpäin. Myös Hörtsänän nuori rusthollari Heikki Juhonpoika on huomannut lukkarin sievän tyttären. Kenties hän kysyy Hetaa vaimokseen ensin isältä, ja kun tämä on asialle myötämielinen, esitetään uusi sulhasehdokas Hetallekin. Hänkin hyväksyy, kun ei Erkkiä saanut, Hörtsänän isännän kihlat. Häitä vietetään helluntaina vuonna 1751. Näin lukkarin tyttärestä tulee emäntä Hörtsänän Vähätaloon eli Klemolaan.

Lukkari Coveenin on tarvinnut olla aikoinaan kunnioitettu ja ehkä varakaskin mies. Kirkonisännän toimi on tietenkin vielä lisännyt arvostusta. Muuten ei ehkä olisi senaikaisessa tiukassa sääty-yhteiskunnassa hänen tyttärellään ollut mahdollisuuksia päästä emännöimään Hörtsänään, tuon ajan mahtitaloon. - Hetan nuoremmasta sisaresta Beatasta tulee saman vuosikymmenen loppupuolella emäntä Pehulan Vähä-Maunulle.

Lisää tehtäviä lukkareille

Puolivälissä 1700-lukua maamme lukkarit saavat lisätehtäviä, kun määrätään, että kaikkien lukkarien on hankittava suoneniskemistaito ja toimittava tarpeen mukaan tässä tehtävässä. Niinpä monista lukkareista ei kehittynyt ainoastaan taitavia suoniraudan käyttäjiä, vaan monet heistä osoittautuivat päteviksi erilaisten sairauksien torjunnassa ja hoidossa. Heidän kotiapteekeistaan löytyi parantavia rohtoja moniin tapauksiin. 1800-luvun taitteessa lukkareille määrättiin vielä rokottajan ja haavurin tehtävät.

Kyseessä olevan ajan lukkari sai yleensä palkkansa luontaistuotteina suoraan seurakunnalta. 2-3 kappaa viljaa talosta oli hyvin tavallinen sääntö seudullamme. Lisäksi hän sai pienen rahapalkkion kirkollisista toimituksistaan. Lukkarille saatettiin myös vuosittain myöntää muutama kolehti. Näin kokonaispalkka saattoi lähennellä apupapin palkkaa.

Jo 1700-luvun alkuvuosikymmeninä alkoi lukkarinviran arvostus kohota, ja virkaan alkoi hakeutua säätyläissyntyistäkin väkeä. Edellisen vuosisadan lukkarit olivat olleet useimmiten tavallisia rahvaan miehiä, jotka joutuivat toimimaan virkansa ohella paljolti myös kirkkoherran renkeinä. Kun 1700-luvulla lukkarin virkaan valittavilta alettiin vielä vaatia ruotsin kielen

taitoa, niin monet heistä hoitelivat pitäjänkirjurin tähtäviäkin. Ja kuten hyvin tiedetään, nuorison lukutaidon opetus oli tuolloin paljolti lukkareiden harteilla, pitkälti 1800-luvun puolelle saakka. Näin ruotsinvallan ajan loppuun mennessä lukkarista kehittyi monipuolinen kirkollinen ja maallinen virkamies. Hän kohosi siten eräänlaiseen puolisäätyläisen asemaan pitäjänyhteisössään.

Mutta palataanpa vuoteen 1761

Lukkari Coveenin vaimo Elisabet on tällöin jo 74 vuoden iässä. Hän halvaantuu ja kuolee vuoden viimeisenä päivänä. Lukkarillamme itsellään on vuosia vasta viisikymmentäyksi, eli hän on vielä mies parhaissa vuosissaan. Tyttäret on jo naitu pois kotoa. Vain lain määräämät puoli vuotta on Aleksanteri malttanut maata leskensänkyänsä, kun tapaamme hänet jo ottamassa uutta vaimoa. Nytpä hän saakin korvausta siitä, että ensimmäinen vaimo on ollut niin paljon häntä vanhempi. Lukkari taluttaa näet vihille heinäkuun toisena päivänä vuonna 1762 vasta 23 vuotiaan kirkonkyläläistytön Kaisa Jaakontyttären.

Vuodet kuluvat, avioelämä nuoren vaimon kanssa kukoistaa. Kaisa synnyttää parin vuoden välein uusia jäseniä perheeseen. Viimeinen, yhdeksäs, näkee päivänvalon vuonna 1780, isän ollessa jo seitsenkymmenvuotias. Kirkonisännän tehtävistä hän on jo tällöin luopunut. Lukkarit ovat siihen aikaan virassa yleensä kuolemaansa saakka, vanhaksi tultuaan he palkkaavat itselleen apulaisen eli lukkarinoppilaan. Coveenillakin on jo muutaman vuoden ajan ollut apulaisena Erik Frosterus, "nuori lukkari", kuten häntä asiakirjoissa kutsutaan. Frosteruksella on vakaa aikomus periä virka Coveenin jälkeen. Hän ei jää toimettomana odottelemaan vanhan lukkarin kuolemaa. Silloinhan hän kenties joutuisi viran saadakseen naimaan lesken. Lukkarinoppilaalle avautuu miellyttävämpikin mahdollisuus parantaa asemaansa. Coveenilla on nimittäin tästä toisestakin avioliitostaan jo kohta naimaikäinen tytär, Helena. Tämä mielihyvin suostuu 24-vuotiaan Frosteruksen kosintaan, minkä isäkin hyväksyy. Kenties miehet ovat asiasta jo etukäteen sopineet. Vihillä nuoripari käy vuonna 1779. Helena on tuolloin vasta kuudentoista ikäinen.

Seuraavana vuonna nuoremmalle lukkarille uskotaan myös kirkonisännän tehtävät. Tähän aikaan Orivedelle rakennetaan uutta kirkkoa palaneen tilalle, "bykmestari" Matias Åkerblomin johdolla. Valmistuttuaan se ristitään Kustaa Adolfin kirkoksi, maata silloin hallitsevan Kustaa III Adolfin mukaan.

Kun Aleksanteri Coveen sitten vuonna 1781 siirtyy ajasta ikuisuuteen, saa Frosterus lukkarinviran, luvattuaan huolehtia edeltäjänsä lesken ja

suuren lapsilauman toimeentulosta. Nämä asuvatkin nuoren lukkariparin kanssa samassa taloudessa vielä monien vuosien ajan. Frosterus hoitaa lukkarintehtäviä aina vuoteen 1805, jolloin jättää ne seuraajalleen. Tämä ei ole enää mitään sukua hänelle eikä edelliselle lukkarille. Näin päättyy pitkälti toistasataa vuotta kestänyt merkillinen lukkariketju, jossa virka siirtyy aina avioliiton kautta seuraavalle.

Aikakin oli jo muuttunut, uudella vuosisadalla lukkaritkin valittiin vaaleilla. Edellisen vuosisadan loppupuolelta lähtien he olivat voineet saada koulutustakin tehtäviinsä. Urut saatiin maaseudun kirkkoihin yleensä vasta 1800-luvun loppupuolella, esimerkiksi Oriveden kirkkoon ne saatiin vuonna 1871. Tällöin alettiin lukkareilta tietenkin vaatia myös soittotaitoa, veisuutaidon lisäksi, ja heidän virkanimityksensä muuttui. Kellojensoittotehtävä, josta nimitys "lukkari" (klåckare = kellonsoittaja) oli peräisin, siirtyi jo viime vuosisadan alkupuolella suntiolle tai haudankaivajalle. Kirkollisen postin kuljetusvelvollisuudesta lukkarit vapautuivat myös samoihin aikoihin.

Yli 200 vuotta on jo kulunut siitä ajasta, jolloin Aleksanteri Coveen eli ja vaikutti, mutta joukossamme lienee monia hänen ja hänen kahden puolisonsa jälkeläisiä.

Lähteitä:

- Oriveden kirkonarkisto
- Suomen asutuksen yleisluettelo
- Kaarlo Jalkanen, Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1721-1809
- Hämeen historian eri osat
- Oriveden pitäjänhistoriat

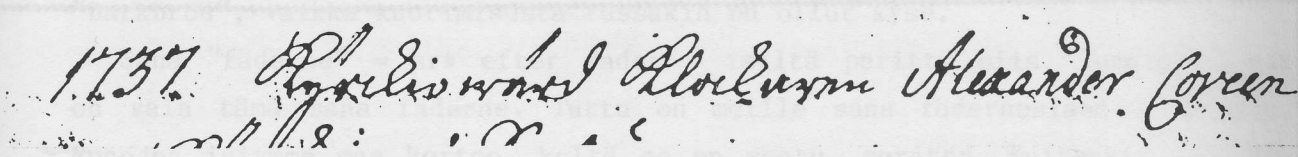

Merkintä Oriveden kirkonkokouspöytäkirjassa 1737:
Kirkkoväärti Lukkari Alexander Coveen.

Barsien, Kurkien ja von Knorringien jäljillä Kuokkalan Jaranmäessä

Mikäpä muu herätti entisaikoina suurempaa kateutta perintötilojen ohella kuin jonkun henkilön arvovaltainen suku ja siihen liittyneet tarinat. Nykyisin voi kuka hyvänsä tehdä sukunsa arvokkaaksi tutkimalla sitä. Kun johonkin asiaan kohdistetaan huomiota, se muuttuu tärkeäksi.

Aini Oivio houkutteli minut eräänä päivänä Kuokkalan Jaranmäkeen katsomaan Olavi Oivion sukutaulua. Siinäpä olikin kappale Ylä-Satakunnan historiaa mielenkiintoisten henkilöiden valottamana.

Claes Detloffsson Bars, Suomen rikkain mies

Claes Bars syntyi noin vuonna 1670 Turussa räätäli Detloff Barsin poikana. Alkeisopetuksen saatuaan hän ryhtyi kirjuriksi, pääsi sen jälkeen kihlakunnantuomariksi Ylä-Satakuntaan, johon Lempäälä ja Vesilahtikin silloin kuuluivat. Jostain syystä hän alkoi käyttää vain nimeä Detloffsson. Ostettuaan Tammerkosken säterin vuonna 1704 hän ryhtyi harjoittamaan tuomarin viran ohella rahan ja viljan lainaus- ja panttiliikettä.

Isonvihan ajaksi Detloffsson pakeni perheineen Ruotsiin. Kaukokatseisena miehenä hän pystyi arvioimaan sodan jälkeisen tilanteen Suomessa ja osti itselleen valtavat määrät viljaa.

Isonvihan aikana kodit oli ryöstetty ja hävitetty, pellot oli sotkettu eikä siemenviljaa saanut mistään. Lähes kaiken, minkä ihmiset olivat äärimmäisin ponnistuksin kyenneet omaisuudestaan pelastamaan, he joutuivat nyt myymään tai panttaamaan Detloffssonille, mutta säästyivät myös nälkäkuolemalta. Panttiliikkeen tavaroiden joukossa oli mm. siviiliin päässeen kaarlelaisen läpiammuttu sotilastakki, josta oli annettu kaksi tynnyriä rukiita. Siellä oli jalokivin ja helmin koristettu morsiuskruunu ja kaikkea muuta siltä väliltä. Detloffssonin perunkirjat ovat säilyneet, ne käsittävät 300 liuskaa tiheätä tekstiä. Tuomari Detloffsson oli Suomen rikkain mies.

Luonteeltaan Detloffsson oli varsin omalaatuinen ja niin koreilunhaluinen, että piti töyhtöhattua, jossa oli jalokivin koristettu, suuri kultainen solki.

Detloffsson ja hänen vaimonsa Juliana Silfwerswan kuolivat syksyllä 1734. Sotavallan omistajasta Mårten Segercrantzista tuli heidän tytärvainajansa alaikäisten lasten holhooja ja kirjanpitäjä Petter Johan Austrellin kanssa valtavan pesän hoitaja. Austrell oli Kuljun kartanon omistaja.

Sofia Juliana Bars ja Knut Karl Kurki (oik. Kurck) vapaaherra, Laukon omistaja

"Tuomari Detloffssonilla ja Juliana Silfwerswahnilla oli ainoastaan yksi tytär, Sofia Juliana, joka oli syntynyt luultavasti 1712.

Tämä tytär, Sofia Juliana, meni 1727 naimisiin Laukon omistajan, vänrikki ja vapaaherra Knut Karl Kurjen kanssa. On väitetty, että Detloffsson tahtoi naittaa tyttärensä Kurjelle. Tämä onkin varsin luultavaa, kun ottaa huomioon sen ajan katsantokannan, ja olihan sitä paitsi rouva Detloffssonkin aatelissukua. Mutta yhtä varmaa on, että Laukossakin innokkaasti toivottiin tätä avioliittoa. Rikkaan tuomarin ainoan tyttären varmaan suuret myötäjäiset ja se suuri perintö, jonka tämä isänsä ainoana perijänä tulisi saamaan, tarjosivat köyhtyneelle vapaaherra Kurjelle loistavan tilaisuuden taloudellisen asemansa parantamiseen. Kurjet olivat nimittäin niin pahoin velkaantuneet, että itse Laukkoakin rasittivat suuret kiinnitykset ja että 1712 kuolleen maaherra Gabriel Kurjen jäämistökin oli täytynyt jättää jakamatta yli kolmen vuosikymmenen ajaksi, kun pesää rasittivat niin suuret velat, että perilliset eivät niistä omin voimin pystyneet selviytymään.

Kuva esittää Johanna Charlotta von Knorringia. Hän syntyi 1758, kuoli Tampereella halvaukseen 1829. Hän oli majuri Frans Henrik von Knorringin tytär. Frans Henrik oli kirjoituksessa mainitun Viialan omistajan Carl Reinholdin veli. Lempäälässä vaikutti myös Carl Reinholdin poika, kapteeni Carl Gustav von Knorring. Tämä osallistui sotaan 1788-90, lyötiin ritariksi Porissa 1891, erosi armeijasta 1802, omisti Lempäälän Kukkolan 1802-1810, kuoli naimattomana Tolvilassa 1827. — Hänen veljensä, luutnantti Evert Edvard von Knorring osallistui myös sotaan 1788-90, vihittiin Pirkkalassa Eeva Tolpon kanssa, asui Lempäälässä Tiuralan sotilasvirkatalossa, jossa kuoli kihtiin vuonna 1813.
J.G. Geitelin maalaus v. 1760

Kauan nuori Sofia Juliana Bars ei ehtinyt Laukon rouvana olla, sillä toisen lapsensa synnyttyä maaliskuun 1 p. 1730 hänen terveytensä murtui. Koko kevään sairastettuaan hän kesällä kuoli, ja hänet haudattiin elokuun 21 p. Tammerkosken kartanon muurattuun hautaan Messukylän kirkon lattian alle. Paitsi tytärtä, Sofia Julianaa, joka äitinsä kuollessa oli tuskin puolivuotias, vänrikki Kurjella ja Sofia Juliana Barsilla oli myös poika, Axel Gustaf, joka oli syntynyt 1728 kesäkuun 6 p." (Ilma Orkamo)

Sofia Juliana Kurki ja Carl Reinhold von Knorring, majuri, Tammerkosken ja Viialan kartanoiden omistaja

Sofia Barsin ja K.K. Kurjen tytär Sofia Juliana Kurki vihittiin 1745 Carl Reinhold von Knorringin kanssa Sotavallassa, jonka omistaja oli morsiamen holhooja. v. Knorring osti Segercrantzilta Tammerkosken säterin 1749. Vuosina 1760—69 hän omisti silloiseen Lempäälään kuulunutta Viialan kartanoa. Hän kuoli Pirkkalassa "pistokseen".

Pariskunnalla oli useita lapsia. Olavi Oivion suku jatkuu heidän tyttärestään Catarina Charlotasta, joka avioitui Vesilahden Toikan omistajan, vänrikki Petter Johan Roslingin kanssa.

Ulrika Karolina Elisabeth Rosling, "Toikan matami" ja Heikki Matinpoika

Olavi Oivion kertomus Catarina ja P.J. Roslingin tyttärestä Ulrikasta: "Lapsuudestani muistan, että menimme usein veneellä Kirkkojärven ja Toutosen yli Toikalle sukuloimaan. Näillä matkoilla keskusteltiin usein "Toikan matamista". Mieleeni jäi kuva, että hän oli arvovaltainen henkilö ja hyvin tietoinen sukunsa aatelisuudesta. Hänen miehensä oli Heikki Matinpoika.

Suvussani on kulkeutunut vanhoja esineitä, joista osa on Toikalta, osa vanhempiakin. On mm. kultasormuksia, joiden ikää olen juuri tutkituttamassa."

Ulrikan ja Heikin poika oli Heikki Rudolf Toikka (myöh. Jara), tämän poika Edvard Jara, tämän tytär Linnea Jara, tämän poika Olavi Oivio.

Näkökulma menneisyyteen

Aatelisilla sukulaisillaan ei kukaan enää ylpeile, mutta tosiasia on, että monen suomalaisen suku polveutuu heistä. Jokaisessa suvussa on rikastuneita, köyhtyneitä ja muutoin enemmän tai vähemmän menestyneitä. Sukututkijan eteen tulee myös olemukseltaan erityyppisiä ihmisiä, eikä hän niitä hämmästele, sillä se kaikki on elämää. Näistä aineksista muodostuu eräänlainen näkökulma menneisyyteen.

Eeva Anero

Lähteitä: Ilma Orkamo: Tammerkosken ensimmäinen miljoonikko, kihlakunnantuomari Claes Detloffsson Bars (Tampere, tutkimuksia ja kuvauksia II), Tor Carpelan: Ättartavlor ym. E.A. Aaltio: Mårten Segercrantz.

Päiviö Muhonen

1500 - LUVUN TUOMIOKIRJOJEN SELVENNETTY RUOTSINKIELINEN SANALISTA SÖDERMANLANDIN KIHLAKUNNISTA

Sörmlänska Härads domböcker från 1500 - talet, utgivna av Mangus Collmar. Edellä olevan ruotsinkielisen lauseen taakse kätkeytyy samanniminen kirja, joka on Södermanlandin kotiseutuyhdistyksen aikaansaama ja mainitun kirjoittajan toimittama, painettu 1953 Eskilstunassa. Tämä kaupunki on kuuluisa tai tunnettu, paitsi kaksitornisesta kirkostaan, kuten Vammala meillä, myös siitä, että se on Jyväskylän kummikunta- tai ystävyyskaupunki. Edellä mainittu Södermanlandin maakunta on Eskilstunan ja Södertäljen ympäristössä ja se on historiallisesti tunnettua seutua.

Kirjan nimen voisi kääntää vaikka sanomalla: "Södermanlandin kihlakuntien tuomiokirjoja 1500 - luvulta, toimittanut Mangus Collmar". Tyydymme nyt käsittelemään vain kirjan selvennettyä sanalistaa. Itse kirja on vaikeasti saatavissa, joskohta ollenkaan, kuten nämä suppeat kotiseutuyhdistysten teokset yleensä. Selvittely on ruotsiksi, mutta tarkkaavainen lukija löytää sanat helposti sanakirjoistaan. Tämä työ on sukututkijalle ennestään tuttua. Vaikka kirjan tuomiokirjat käsittelevät voittopuolisesti 1500-luvun tapahtumia, niin sanat ovat säilyneet myöhempienkin vuosisatojen tuomio- ja rippikirjoissa. Ne antavat viehättävän kuvan sanojen alkuperästä, kehityksestä ja yleensä ns. etymologiasta. Pari kolme esimerkkiä puhukoot puolestaan:

Kirjan sivulla 30 on lainausmerkeissä sana "barkare" = garvare. Vanhemmat seuramme jäsenistä ovat kuulleet nahkojen parkitsemisesta, koska aikaisemmin kemikaalioiden sijasta oli käytettävä pajun tai muiden puuvartisten kuoria karvan irrottamisessa ja muokkaamisessa. "Barkare" oli siis nahkuri, Aleksis Kiven kirjoissa nahkapeitturi. Oma kummi-isäni oli tällainen ammattilainen. On muistettava, että sana ei viittaa tässä yhteydessä pettuleipä-sanaan "barkbröd", vaikka kuorimisesta tässäkin on ollut kyse.

Sana "fäderne" = arv efter fader - isiltä peritty siis. Tuomiokirjassa on vain tämä sana fäderne. Tuttu on meille sana fädernesland - isänmaa. Runojen isiemme maa kertoo, keltä se on saatu, peritty. Kuitenkin, jos kyseessä on joku pienempi maapala kuin koko Suomi, ruotsinkielinen sana on fädernesjord.

Sanomme usein, että rahat poikivat "räntyjä". Näin Kalle Päätalon jossakin kirjassakin. Sanalistassamme "ränta" eli korko on tarkoittanut veroja (skatt). Monet listan sanat ovat toki elossa nykypäivinäkin, joskin väännet-

tyinä.

Kun kohtalon kulku ja Finnairin halvat joululennot veivät minut taas kerran Älvsborgin mahtavan sillan ja historiallisten linnanraunioiden luo, kyläpaikkaan ja sen kirjakaapille, niin toivon että tästä sanalistasta olisi apua sukututkijalle. Vanhat asiakirjat sisältävät tosi vaikeasti luettavaa ja ymmärrettävää kieltä, mutta kissan kärsivällisyydellä ja hiukan vanhemman ja laajemman sanakirjan avulla tästä listasta selviää.

Tarkkaavainen lukija muistaa, että tuolloin 1500-luvun lopulla Ruotsi-Suomessa elettiin Kustaa Vaasan äkkipikaisten ja juonittelevien perillisten levotonta aikaa. Se heijastui meidänkin seudullemme Älvsborgin lunnaiden "hopeverona" ja nuijasotana. Nykypäiviin asti tuo aika heijastuu Turun linnakorttien kuninkaallisten kuvina ja muina muistoina, joita ovat esimerkiksi ne kolme kaunista Kaarinaa. Heistä kaksi oli naapurikunnassamme. Keitä he olivat, jääköön tutkijan huoleksi!

ORDFÖRKLARINGAR

allbro egenden alla broägare
aller ålder
alsingen alls ingen
and skördetid, **i andena** i skördetiden
atte se **åtte**
avettenhet vansinne
avlinge, avlingegods vad man förvärvat på annat sätt än genom arv
avrad arrende
avsäd, (affsäd), sådd säd, som av den nytillträdande brukaren av hemmanet skulle lösas?
backebränta backsluttning
bakarv föräldrars arv efter sina barn
barka garva
barkare garvare
barnpenningar omyndigas medel
bastad bunden
beckesog liten bäck, rännil
belier bälgar
belägring lägersmål
bemelte ifrågavarande
berykta sprida rykte o
beskedlig redlig, hederlig
bistock bisamhälle
blodräss blodsamsor
blodsår blödande sår
bol gård
bolby by
bolfast bofast
bolstad gård
bolteke arrendetid
broglott den del av bro, som ålåg vederbörande att underhålla
brordel brorslott (som vid arv var dubbelt så stor som systers lott)
brudstuva gå tigga samman till bosättningen
brystarv, bröstarv barns arv efter föräldrar
bryta ut avskilja
brödätare hushållsmedlem
bud ombud
byckia hynda
bygda landet fasta landet
byta skifta arv, **byte** arvskifte
bårdskärare fältskär
båskärelön bårdskärarelön, läkararvode
bättre medel lindrigare villkor
bättring kyrkostraff
bögel stigbygel
bölig bördig,innehavare av bördsrätt
börd släkt
bördeman framför andra berättigad att lösa sig fast släktegendom

böswicht skurk
drose hög, dös
dulsmål mål,då svarande tilläts fria sig med ed, (motsatsen var bargärningsmål), men även mål, då svaranden försökt stulet eller hittat gods
dödsvalla vållande till annans död
edsörebalken den del av landslagen, som innehöll fridslagarna
edsörebrott brott mot fridslagarna
efterleverska änka
efterlåta tillåta
elak dålig
elta se **älta**
enesväg gren av enbuske
engelst tygsort
engia se **ängia**
esping ett slags mindre båt
fasta lagfart
fastebrev lagfartsbevis, intyg från rätten
fjäling fjärding
fjälingsman fjärdingsman
fly skaffa
fordenskap skjutsning
frigöra frikänna
fulana fulla andel
få giva
fång förvärv
fångeman den av vilken man förvärvat något
fäderne arv efter fader
fänike fänika, trupp
färdig felfri, frisk
fästa lag åtaga sig laggång
fästning trolovning
förakt uppsåt
förbemelde, -te förut omtalade
förbruta förverka
förevita anklaga, beskylla
förnempte förut omnämnde
förord villkor
förskreven förut antecknad
förtaga hindra
fört folk arbetsdugliga
förvarning, var hade sitt i var och en hade sitt för sig
galge och gren, dömas till dömas till hägning
gardenär trägårdsmästare
gill felfri
giva ed upp efterskänka edgång
glasjärn fönsterkarm eller -båge av järn?
godvilja samtycke
grant noga
gål gård, gärdesgård
gäll gäld; skatt; pastorat
göra vitterligit kungöra
görlesk en tygsort
halhacka hållhake, (järnkrampa med två spetsiga hakar, en i vardera änden, använd att sammanfoga bjälkar och stockar med
halmliger halmlider, -lada
handsedel kvitto
hared härad
helga läst bibeln
hemola försvara lösägendom eller jord mot klander
herr titel för kyrkoherde och adelsman
hofman ryttare
hosor byxor, benkläder
hov mot hov och klöv mot klöv i bete på samfälld mark
hudstrykas piskas
hug huggning i skog, hygge
humsmål misstanke
husman inhysesman
hyende kudde
hålla fram uthärda, sitta arrendetiden ut
häradsdombrott tredska mot häradsdom
högmålsbalken del av lagen,behandlande grova livssaker
ibidem på samma ställe
i ett torpa helle stångefall i jord, avsöndrad som torp, eller jord i byamålet
i häll ihjäl
intaga, intäppa inhägna
item likaledes
jagbacke jaktpark
jordabalken del av lagen
kapitelet domkapitlet
kattisa kattsa, fiskredskap
kennes vid taga i besittning
ketele, kättil, pl.kedslar kittel
knapok ok
knikit knekt
knutyxa yxa för klyvning av hårt, knotig trä?
komma fram sitta arrendetiden ut
kona liderlig kvinna
krokemärke se **krkrå**
krokrå ägogrensmärke, där gränsen gick i vinkel
kvern kvarn
kvick levande (i uttrycket **kvick**

i jord om straffet att begravas levande)
kvälja klandra
kynne släkt
kåk träställning för skamstraff, såsom piskning o.d.
käd kedja
kätteri blodskam
köpmålabalken del av lagen
lag ed, **ville sin lag** ville gå ed
lagakynne edgärdsmän, i släkt med den, för vilken eden gicks
laga men, lage men edgärdsmän
lagbudet och lagståndet i laga ordning utbjudet på tinget
laggång edgång
lagläsare häradshövdings lagkunniga biträde och ersättare
lagmän se **laga men**
lagståndet giltig
landbo arrendator
landsköp olaga handel utanför köpstaden
levelänger återstående livstid
liknelse sannolikhet, indicier
loppejärn järn i mindre klumpar
lotta, hava till vara i kompanjonskap
lut, lutt, pl. lytter lott, del
lyckia åkerstycke
låga vindfälle
lägga ut göra till allmän betesmark
löckta, lögta beskylla för lögn
lönskaläge otukt
lösgångare lösdrivare
löskerkarl, se **lösgångare**
löskona lösdriverska
mandat påbud
mista huden piskas
molka mjölka
motvillighet självsvåld
myssa mössa
målsejare målsägare
måtta mäta, uppskatta
mädsman värderingsman
mälning mätning
mäta värdera
notlege notlag, fiskelag
notte, nötte använde, brukade
notöl festligt samkväm i samband med notdragning
nylaste senast
nämna i skjutsfärd kalla att fullgöra skjutsningsplikt
nödtörp nödtorft
oftabemelte ofta omtalade
ogana ovanpå
okvemdensord okvädingsord
ombringa bringa om livet
omläggning skjutsning
oppbita avbeta
opta, oppta ofta
optamelde flera gånger omtalade
ordkastas träta
ovar ovarsam
ovetandes utan att känna rätta förhållandet
packelakan ett slags groft kläde
pankitera festa
parlamenta kivas
partseler persedlar
patent påbud
perun päron
pimpärende struntärende
profoss vid militärt förband anställd uppsyningsman med juridiska befogenheter
pust slag
reta se **rätta**
ristetjuva ett slags tjuga
rå och rö ägogränsmärke
ränta skatt
rätta avrätta
rör gevär
sack, sak mål, böter
sagare sågare
saköre böter
satt dag bestämd tid, innan vilken något måste ske
selafylla, -fyllning häst eller oxe, som lämnades ägaren av en skadad dragare att brukas i dess ställe
skepgål skeppsgård, varv
skipte delning
skotnät ett slags nät
sköl, sköle liten sjö
slätt alldeles
åtskillna skiljsmässa
åtte hade, var gift med
älta jaga
äpal apel
äta avbeta
ätandes varor mat
ättman släkting
ää oupphörligt
örmage omyndig
österner nordöst
överdådighet överdånighet överdåd
övertyga överbevisa

Eeva Anero

LASTUSTEN KARTANON OMISTAJIA 300 VUODEN AJALTA

Nykyisin ovat suuressa suosiossa sukukokoukset ja sukututkimukset, mutta vain harvat ovat saaneet vaalittavakseen vanhan sukukartanon. Tämä on toteutunut Lea ja Birger Kingelinin kohdalla, joiden kartano Lastunen on viime vuonna täyttänyt 300 vuotta.

Kartanon sijainti ja perustaminen

Kuivatun Tervajärven vaiheilta laskee Ahtialanjärveen Lastusten joki eli Myllypuro, jonka pohjoisrannalla olevassa maastossa sijaitsee Lastusten kartano. Jo koivujen ja lehmusten reunustama tulotie on vaikuttava. Sen vasemmalla puolen on hyvin hoidettu keltainen, mansardikattoinen päärakennus ja punaiset sivurakennukset. Oikealla puolella häämöttävät vanhat muonamiesmökit.

Mainitsen seuraavassa kaikki Lastusten omistajat, mutta pitkäaikaisista kerron enemmän.

Laukon kartanon omistaja Jöns Kurck sai vapaaherrakunnakseen 13.12.1651 päivätyllä kirjeellä 32 tilaa Lempäälästä eli 18 2/5 manttaalia. Tilojen joukossa oli Lastusten kylän Tanhua ja Mattila. Ne peruutettiin valtiolle 1683, mutta tulivat kuulumaan pian tämän jälkeen muodostettavaan Lastusten kartanoon, jonka Hans Floor perusti.

Floor oli aluksi rykmentinkirjurina Uudenmaan ja Hämeen rakuunarykmentissä. Tässä virassa toimiessaan hän hankki itselleen useita tiloja kotipitäjästään Lempäälästä. Kun näistä muodostettiin 1692 rakuunarustholli, lisättiin niihin Olavi Niilonpojan talo Lastusten kylästä. Floorin otettua 1695 haltuunsa isänsä kartanon Innilän muodostettiin hänen tiluksistaan kaksi ratsutilaa, Lastunen ja Innilä. Hänen varsinainen asuinpaikkansa oli Helsinki.

Hans Floorista tuli 1702 lääninkamreeri. Hän kuoli vuonna 1710, jonka jälkeen molempia tiloja piti hänen leskensä Anna Bildsten ja Lastusta vuosina 1725-39 heidän poikansa volontääri Hans Johan Floor, joka vaihtoi tilan Sääksmäen Partalan rustholliin. Lastusten kartano tuli nyt kuulumaan Sotavallan omistajalle Mårten Segercrantzille. Tämä upseeri oli Länsi-Inkerissä syntynyt ruotsalaisten vanhempien jälkeläinen.

Johan Georg Lillienberg, kansaivälinen merkkihenkilö

Kartanoa omisti vuosina 1757-71 ruotsinmaalainen Johan Georg Lillienberg. Hän oli ostanut sen eversti Mårten Segercrantzilta. Lillienberg oli eräs vapaudenajan tunnetuimmista virkamiehistä, ja häntä voidaan mainita kansainväliseksi merkkihenkilöksi.

Kun Lillienberg oli nimitetty komissionin sihteeriksi Wieniin, ja hän oli jo matkalla uuteen virkapaikkaansa, hän saikin määräyksen lähteä Turkkiin. Ruotsalaiset olivat lähettäneet sinne Malcom Sinclairen jouduttamaan Venäjää vastaan suunnatun liiton tekoa Ruotsin ja Turkin välille, mutta paluumatkalla kaksi venäläistä upseeria murhasi hänet Sleesiassa vuonna 1739. Lillienberg lähetettiin nyt Turkkiin nostamaan tämän sopimuksen mukaisia apurahoja. Suorittamastaan tehtävästä hän sai kotimaahan palattuaan 1743 suurta tunnustusta.

Lillienberg toimi 1749-57 Turun ja Porin läänin maaherrana, jota virkaa hän hoiti tarmokkaasti. Vuonna 1742 hänestä tuli vuorikollegion presidentti. Kreivin arvon hän sai 1778.

Lastusissa Lillienberg ei koskaan asunut, eikä myöskään omistamassaan Sotavallassa. Hänen asuinkartanonsa oli Uudenkaupungin lähellä sijaitseva Sundholma. Mutta varmaankin hän on käynyt Lempäälässä usein, koskapa on teettänyt Sotavallan, Lastusten ja Sundholman välisen kartan, jota säilytetään Upsalan maakunta-arkistossa. Sen kopioita on Lempäälässäkin.

Carl Adolf Granfelt - nykyinen päärakennus rakennetaan

Lastusten varsinainen suuruuden luoja oli Carl August Granfelt, joka syntyi Kurussa 12.3.1730. Hän osallistui Pommerin sotaan 1757-62 ja sai majurin arvon 1778. Granfelt osti Lastusten kartanon 1772 kornetti Fredrik von Pfalerilta. Kauppasumma oli 15000 talaria. Se maksettiin kupariplootuina, jotka kuljetettiin myyjälle seitsemällä hevosella. Granfeltin aikana rakennettiin kartanon nykyinen päärakennus 1784. Myös kaikki talousrakennukset uusittiin. Joen eteläpuolella ollut vanha rakennusryhmä purettiin.

Granfeltin aikainen kirkkopenkkiriita antaa eloisan kuvan senaikaisesta sääty-yhteikunnasta: kirkossa ruvettiin silloin järjestämään uutta penkkijakoa. Sitä halusivat erikoisesti säätyläiset, joita oli muuttanut lisää seurakuntaan, niin että heille varatut penkit olivat käyneet ahtaiksi. Majurit Granfelt, von Knorring ja Finne, kapteeni Gyllebögel, vänrikki Frey ja kersantti Teetgren tarvitsivat tilaa.

Kuorin kirkosta erottanut aitaus poistettiin, joten kuoriin saatiin lisä-

tiloja. Siellä oli tähän asti ollut vain Sotavallan penkki, josta Lastusten isäntä majuri Granfelt väitti, ettei se enää kuulunut Sotavallalle, koska omistaja oli vaihtunut. riita ratkaistiin siten, että tätä penkkiä kavennettiin. Kuoriin voitiin nyt sijoittaa tilat Sotavallan ja Lastusten isäntien lisäksi majuri Knorringillekin.

Carl Adolf Granfelt kuoli Lastusissa 24.3.1814.

Carl Gustaf Granfeltin aikana maalataan freskot

Carl Adolf Granfeltin nuorin poika Carl Gustaf Granfelt omisti kartanoa 1821-40. Hän oli syntynyt Lastusissa 5.12.1796. Palveltuaan aluksi armeijassa, josta erosi kapteenina 1821, hän ryhtyi hoitamaan kotikartanoaan. Hänen aikanaan maalattiin Lastusten kartanon tunnetut seinämaalaukset, freskot, noin vuonna 1830. Ne esittävät kartanon senaikaista päärakennusta, kapteeni Carl Gustav Granfeltia tupruttelemassa piippuaan, kirkkoa ja tapulia, sisäjärvimaisemaa purjeveneineen ja siipirataslaivoineen, romanttista maantienäkymää nuorine matkustajineen ja Vatsoilan kylässä sattunutta murhenäytelmää: karhu tappoi siellä neljä miestä. Freskot on restauroinut taidemaalari Erik Stjernvall. Mainittakoon, että kapteeni Granfeltin serkku Adam Ludvig Granfelt oli samaan aikaan teettänyt seinämaalaukset omistamaansa Niemen kartanoon Kalvolassa.

Rippikirjat kertovat Lastusissa asuneen 1820-luvulla mm. messinkisepän kisällin Gustav Lundgrenin ja 1830-luvulla ruotsalaissyntyisen puutarhurin Anders Widholmin. Mutta merkintää freskojen maalarista en löytänyt. Myöskään Niemen kartanossa ei tiedetty maalarin nimeä, koska paperit ovat olleet Hämeenlinnan PYP:n holvissa ja tuhoutuneet siellä, kun pankki räjäytettiin vuonna 1918.

Carl Gustav Granfelt oli lisännyt maaomaisuuttaan ostamalla Sotavallan rusthollin 1832 ja Vatsoilan kylän Peippisten ja Paltun sekä Leukaman, Nikkilän ja Mikkolan tilat. Ostoista oli koitunut suuret velat. Koska Granfelt ei saanut myydyksi osia, hänen oli pakko luopua koko omaisuudestaan, jonka hän myi lääninkamreeri J.H.Nordensvanille 1840. Granfelt toimi tämän jälkeen Saimaan kanavatyömaan valvojana ja Viipurin kaupunginviskaalina. Hän kuoli Viipurissa 19.5.1868.

Nordensvan myi kartanon kauppias K.H.Nyströmille 1843. Hänen jälkeensä sitä pitivät Suomen suurimman maatilan Jokioisten kartanoiden eli Jokiläänin omistajan, kapteeni Josef Bremerin pojat. Casimir Bremerin aikana 1857-61 kunnostettiin useita rappeutuneita rakennuksia osittain Jokioisten varoilla. Axel Bremer piti tilaa 1861-64. Hänen kuoltuaan rintaperillisittä päätti

Viena Aaltion piirros

kapteeni Josef Bremer myydä kartanon.

Ernst Kingelin

Metsänhoitaja Ernst Kingelin osti tilan vuonna 1864. Hän ryhtyi heti parantamaan sen heikkoa tuottavuutta. Vuonna 1885 tila mainitaan parhaiten hoidetuksi pitäjässä. Erikoisen kiinnostunut Kingelin oli metsänhoidosta. Hän istutti, paitsi tavallisia suomalaisia puita, myös lehtikuusi-, pihtakuusi- ja sembramäntymetsiköitä, jotka ovat vieläkin jäljellä.

Muutamia vuosia sen jälkeen, kun kartano oli siirtynyt uudelle omistajalle, seurasivat kohtalokkaat katovuodet 1867-68. Kunta antoi tällöin Kingelinin tehtäväksi hätäleipien leivottamisen. Viljat hän jauhatti omistamassaan Konkankosken myllyssä, jonka hän oli perustanut 1867. Pian hän sai muitakin kunnallisia tehtäviä.

Ollessaan kuntakokouksen puheenjohtajana vuosina 1870-72 Ernst Kingelin sai heti kautensa alussa Lempäälän Ahlmanin kouluun erikoisen tavausluokan, koska kouluun oli enemmän pyrkijöitä kuin voitiin ottaa vastaan. Lokakuussa 1870 hän teki aloitteen pitäjänmakasiinin "vaivaisvaraston vahvistamiseksi", joka ehdotus hyväksyttiinkin. Nälkävuodet olivat varmaan vielä tuoreessa muistissa.

Ernst Kingelinin puheenjohtajakauden lopulla käsiteltiin varsinaisen kansakoulun perustamista Ahlmanin rahvaankoulun tilalle, ja päätettiin asettaa komitea katsomaan sopivaa paikkaa koululle ja siihen yhdistettäville "pitäjänhuoneille". Tilat löytyivätkin Ryynikän talon päärakennuksesta.

Ernst Kingelin oli myöhemminkin sekä kuntakokouksen puheenjohtajana että varapuheenjohtajana.

Venäläisten vallanpitäjien toimesta julkaistiin 12.6.1901 laiton asevelvollisuusasetus, jolla lakkautettiin maamme oma sotaväki, ja asevelvolliset saattoivat joutua Venäjän armeijaan suorittamaan palvelustaan. Koska kukaan kuntalaisista ei suostunut kutsuntalautakunnan jäseneksi, Lempäälän kunta sai venäläisen kuvernööri Isidor Svertŝkovin määräyksestä useita suuria sakkoja, kaikkiaan 8100 mk. Tämä summa vastasi hyvinkin keskikokoisen maatilan hintaa.

Koska kunnan kassassa ei ollut rahaa, jouduttiin pahaan pulaan. Kunta kääntyi nyt hätääntyneenä silloin jo iäkkään Ernst Kingelinin puoleen ja sai häneltä lainaksi rahat.

Kun venäläisten sortokausi hellitti Bobrikovin murhan jälkeen, Lempäälän kuntakokous päätti 29.12.1904 anoa senaatilta sakkorahoja takaisin. Rahat saatiin ja kanttori Käcklund palautti ne 21.8.1905 metsänhoitaja Kingelinille.

Kertomusten mukaan Ernst Kingelin oli torppareitaankin kohtaan hyväntahtoinen ja rakennutti heille kivinavetat. Hänen ystävällisyyttään kuvaa myös se, että hän oli määrännyt testamentissaan 10000 mk silloista rahaa varattomien koululaisten avustamiseen.

Ernst Kingelin ja hänen puolisonsa Adéle s.Frisén kuuluivat myös Lempäälän Lastenkodin Ompeluseuraan, jonka tehtävänä oli köyhien koululaisten vaatettaminen ja jonkin aikaa myös lastenkodin pito. Adéle Kingelin lahjoitti Ompeluseuralle 2000 mk näitä tarkoituksia varten.

Otto Kingelin

Lastusten kartano siirtyi Ernst Kingelinin pojalle, agronomi Otto Kingelinille vuonna 1908. Hän seurasi isäänsä myös kunnallismiehenä. Otto Kingelinin toimiessa valtuuston puheenjohtajana 1913-18 kunnan hankintoihin kuului mm. entisen Kiiliäisen tilan päärakennuksen ostaminen kunnantaloksi ja sähkövalon hankkiminen osaan pitäjästä. Hän oli valtuuston puheenjohtajana myös vuosina 1931-36. Tämän ajanjakson alkuun sattunut pulakausi teetti paljon työtä valtuustolla.

Agronomi Kingelin sai maanviljelysneuvoksen arvonimen vuonna 1937. Samoin kuin hänen isänsä aikana, myös Otto Kingelinin aikana Lastusten kartano oli mallitila. Silloin itsenäistyneistä torpistakin tuli ajanmukaisia maatiloja.

Maanviljelijä Ahti Eloranta on kertonut, että kun hän oli 1930-luvun puolivälin jälkeen Lempäälän kunnalliskodissa työnjohtajana, niin sinne tuli Lastusten livreepukuinen kuski tuomaan hevosella maanviljelysneuvos Otto Kingelinin tarjoamat kahvit, pullat ja piparkakut. Maanviljelysneuvos kävi itse henkilökohtaisesti katsomassa, että kaikki asukkaat saivat kahvituksen.

Ahti Eloranta kertoi myös, että Otto Kingelin oli pestannut palvelukseensa nivalalaisen miehen, joka oli tullut 30-luvun pulavuosina työnhakuun Lastusiin. Kingelin oli vienyt hänet kaksikerroksiseen tiiliseen viljamakasiiniin, ja mies oli ihmetellyt, että täällähän on enemmän viljaa kuin koko Nivalan pitäjässä.

Birger ja Lea Kingelin

Agronomi O.Kingelinin kuoltua 1944 tilaa piti aluksi hänen puolisonsa Ingrid s. Stjernvall, kunnes heidän poikansa, agrologi Birger Kingelin ja tämän puoliso, käsityönopettaja Anna-Lea s. Blomqvist ottivat sen haltuunsa

vuonna 1951.

Birger Kingelin on toiminut mm. yhden kauden kunnanvaltuuston jäsenenä ja on ollut puheenjohtajana reserviupseerikerhossa, Lempäälän maatalouskerhoyhdistyksessä ja säästöpankin hallituksessa.

Lea ja Birger Kingelin ovat pieteetillä vaalineet 208-vuotiasta päärakennusta, sen sisustusta ja koko koko kulttuurihistoriallisesti arvokasta kartanomiljöötä.

Yleishistoriallinen kiertokulku

Lastusten ja sitä omistaneiden henkilöiden vaiheita voidaan seurata siis tasan 300 vuotta. Niissä kuvastuu osaltaan maamme historiasta tunnettujen monien muiden kartanoiden ja niitä pitäneiden sukujen vaiheet: Lastusten varhaisimmat omistajat olivat suomalaista ja suomenkielistä sukua (Floor). Sitten seurasi ruotsalaisten omistajien kausi (Segercrantz, Lillienberg). Nämä ovat niittäneet mainetta sotilaina ja korkeina virkamiehinä. Sen jälkeen kartano oli kauan Suomen ruotsinkieliseen väestönosaan lukeutuneiden käsissä (Granfelt, Nordensvan, Bremer), kunnes omistajat ovat olleet kaksikielisiä talous- ja kunnallismiehiä, jotka ovat kartanossa harjoittaneet tehokasta maa- ja metsätaloutta.

Lähteet:

Kristinas registratur 1651-52, s.192. Valtionarkisto, Helsinki

E.A.Aaltio, Lempäälän kunnallishistoria
" Mårten Segercrantz Sotavallan isäntänä
Eeva Anero, Lempäälän Lastenkodin Ompeluseura 105 vuotta
Kirsti Arajärvi, Lempäälän Historia
Tor Carpelan, Ättartavlor
Herrgårdar i Finland
Kansallinen elämäkerrasto

Pekka Nuottajärvi

SUKUTUTKIMUSPÄIVILLÄ LAHDESSA JA PIEKSÄMÄELLÄ

Lahdessa

Lahden seudun sukututkijat ry:n järjestämä vuotuinen Sukututkimuspäivä oli syksyllä 1992 lauantaina 3.10. Muutamia meitä Tampereen seurankin jäseniä osallistui tähän tilaisuuteen. Veimme myytäväksi seuramme julkaisuja sekä näytteille osallistujien omia töitä. Tapahtuma järjestettiin jälleen Lahden aikuiskoulutuskeskuksessa, joka tarjoaa erinomaiset puitteet tämäntapaiselle tilaisuudelle. Osallistujiakin tuntui olevan riittävästi, mutta vain harvat olivat rohjenneet tuoda töitään yleisön nähtäväksi.

Tilaisuuden ohjelmasta mainittakoon korkeatasoiset esitelmät, joista ensimmäinen oli kansanrunousarkiston johtajan Pekka Laaksosen esitys LAHDEN SEUDUN KERTOMUSPERINTEESTÄ. Siinä hän käsitteli seudun menneen ajan erikoisista henkilöistä ja tapahtumista kertovia perinnetarinoita.

Seuraavaksi kuulimme dosentti Anneli Mäkelä-Alitalon esitelmän KOTISEUDUN MENNEISYYTTÄ TUTKIMASSA. Hän toivoi sukututkijoiden kiinnostuvan myös lähihistorian ja nuoremman historian tutkimisesta. Näihin kuuluu ainakin:

- oman kylän historia
- oman pitäjän historia
- kotiseutuhistoria
- tapahistoria
- rakennushistoria ym. ym...

Nämä kaikki liittyvät luontevasti sukututkimukseen. Siinä saatu kokemus ja taito ovat avuksi paikallishistoriallisessa tutkimustyössä. Sukututkijahan on jo tutustunut arkistoihin ja niiden käyttöön, osaa lukea vanhoja käsialoja sekä kenties osaa jonkin verran vanhaa ruotsin kieltäkin. Lisäksi hän on oppinut erilaisia tutkimustapoja ja menetelmiä. Esitelmöitsijä totesi, että sukututkijalla onkin melkoiset valmiudet lähihistorian tutkimiseen.

Kolmannen esitelmän aiheena oli MIKKELIN MAAKUNTA-ARKISTOSSA SÄILYTETTÄVÄT KARJALAISET SUKUTUTKIMUSLÄHTEET. Sen piti maakunta-arkiston johtaja Raimo Viikki. Esityksestä jäi mieleen seuraavanlaisia asioita:

Kyseiseen arkistoon on vuonna 1990 liitetty Lakkautettujen seurakuntien keskusarkisto, johon sisältyvät myös luovutetun Karjalan evankelis-luterilaisten seurakuntien kirkonarkistot. Niitä koskeviin sukututkijoiden tekemiin sukuselvityspyyntöihin kestää vastauksen saaminen ruuhkan vuoksi nykyi-

sin noin puoli vuotta. Lakkautettujen seurakuntien arkistoihin voi tutustua myös paikan päällä. (Ajanvaraus muistettava.)

Mikkelin maakunta-arkistossa säilytetään myös entisestä Viipurin maakunta-arkistosta peräisin olevaa aineistoa. Jonkin verran Karjalan arkistoja jäi viime sotien loppuvaiheissa evakuoimatta Suomeen. niitä säilytetään nykyisin mm. Viipurissa ja Pietarissa. Suomeen palauttamisesta on neuvoteltu - toistaiseksi tuloksetta.

Luovutetun Karjalan ortodoksiset kirkonkirjat on jo kaikki mikrofilmattu korteille. Saman alueen luterilaisten seurakuntien osalta filmaus saadaan tehdyksi vuoden 1993 aikana. Sen jälkeen kortit ovat tutkijoiden käytettävissä, ja 120 vuotta vanhempien jäljennöksiä voidaan ostaa omaan käyttöönkin.

Viikin pienillä huumorinpilkahduksilla höystetty esitelmä oli nautittavaa kuultavaa sellaisillekin, joiden omat juuret eivät ole Karjalassa.

Päätössanojen jälkeen oli vuorossa kotimatka, minkä teimme tyytyväisin mielin, vaikka päivän arpajaisissa ei onni ollutkaan suosinut meikäläisiä. Saimmehan sentään lupauksen Lahden sukututkijoiden osallistumisesta oman seuramme seuraavaan sukututkimuspäivään.

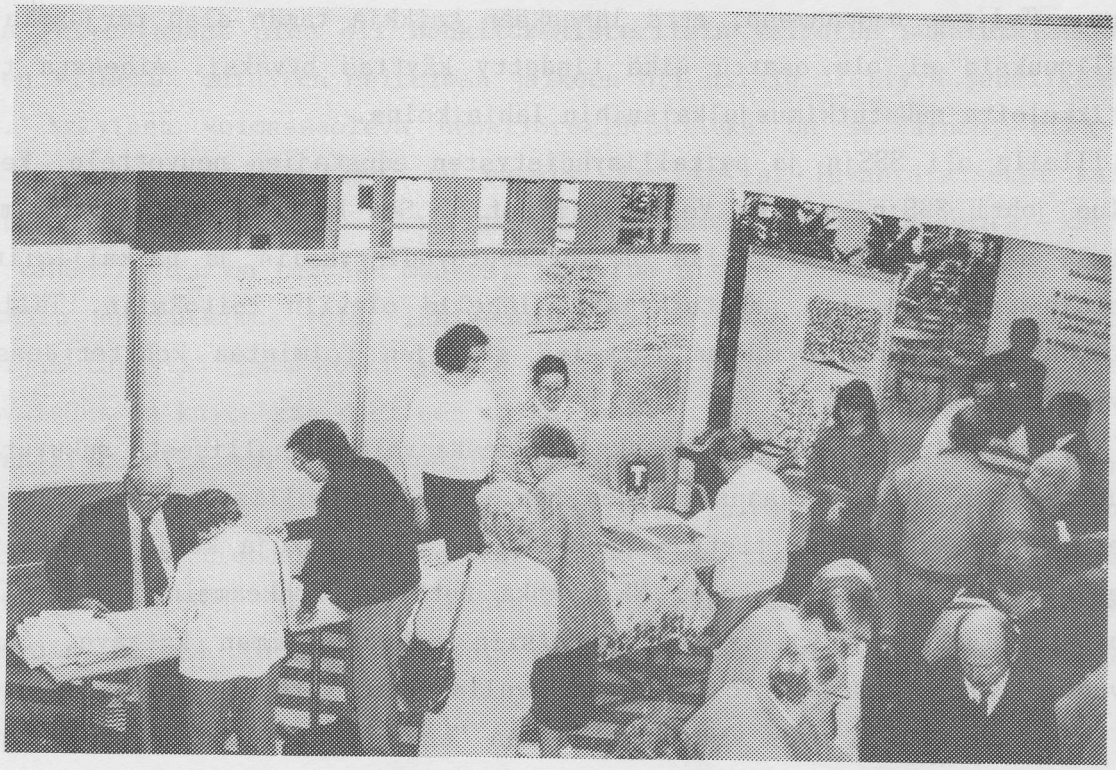

TAMPEREEN SEUDUN SUKUTUTKIMUSSEURA ry:n osasto Lahdessa.

Pieksämäellä

"Sukututkimus on henkistä laman tappamista". Näin sanoi Suomen Sukututkimusseuran esimies Veli-Matti Autio avatessaan XVI valtakunnalliset sukututkimusopintopäivät 20.3.1993 Pieksämäellä Partaharjun opistolla. Paikallisten sukututkijoiden edustaja puolestaan totesi tervehdyspuheessaan leikillisesti sukututkijoilla olevan "voimakkaan keräilyvietin" ja heidän olevan "keräilyasteella".

Kohta tilaisuuden alussa palkittiin viime vuonna ilmestyneiden sukukirjojen paras Alcenius-palkinnolla. Sen sai tänä vuonna Matti Kankaanpään kirjoittama teos **Gummerus-Pihkalan** suku. Kunniamaininnan saivat Aarne Noskin kirjoittama **Suursaaren väestön sukututkimus** ja Aini Sarsan **Äidit ja tyttäret**. Tämä vuotuinen kilpailu tultanee tulevaisuudessa jakamaan eri sarjoihin, esimerkiksi sukukirjat, kylähistoriat, matrikkelit ja "kertovat" sukukirjat. Kylähistorioiden laatiminen on nyt "muodissa" ja SSS:n edustajienkin mukaan suositeltavaa.

Päivän ensimmäisen esitelmän piti professori Veikko Heinonen aiheesta **Oman elämäkerran kirjoittaminen**. Esitelmöitsijältä saatuja hyviä ohjeita voi kyllä soveltaa muuhunkin kirjoittamiseen. Seuraavaksi maisteri Terhi Nallinmaa-Luoto esitelmöi aiheesta **Vanhojen karttojen käyttö sukututkimuksen apuna**. Tulimme huomaamaan, että läheskään kaikkia tämän alan tarjoamia mahdollisuuksia ei ole osattu eikä tiedetty käyttää hyväksi. Aiheesta tullee artikkeleita sukututkimusjulkaisuihin lähiaikoina.

Illalla oli SSS:n ja paikallisyhdistysten edustajien neuvottelu. Keskustelua johti SSS:n esimies Veli-Matti Autio. Sen kuluessa kyseltiin, minkälaisia suhteita eri seuroilla on kotiseutuyhdistyksiin ja paikallisiin arkistoihin sekä muihin sukututkimusta lähellä oleviin laitoksiin. Tällaiset yhteydet ovat Aution mukaan tärkeitä seurojen toimintaa kehitettäessä ja syvennettäessä.

Autio nosti myös esille kysymyksen uudesta valtakunnallisesta sukututkijaluettelosta, jonka aikaansaamiseen hän toivoi paikallisseurojen apua. Kenties nyt ei kysyttäisi tietoja hankittaessa mitä sukuja kukin tutkii, vaan mistä suvuista kerää tietoja. Näin ehkä tutkijat rohkeammin ilmoittaisivat tietonsa luetteloon ja siitä saataisiin mahdollisimman kattava. Samasta suvusta tietoja keräävät voisivat sen avulla ottaa yhteyttä toisiinsa.

Suunnitteilla on myös valtakunnallinen "esitelmöitsijäpörssi". Paikallisseuroilta tiedustellaan sopivia ja halukkaita esitelmöitsijöitä sekä heidän aiheitaan. Saaduista tiedoista kootaan luettelo, jota seurat voivat käyttää suunnitellessaan tulevaa ohjelmaansa.

Aineiston vaihtoa Genoksen ja paikallisseurojen julkaisujen välillä pyritään tulevaisuudessa kehittämään. Genokseen pyritään saamaan enemmän paikallisseuroja koskevia ilmoitus- ja tiedotusasioita ja seurojen julkaisuihin lisää SSS:n tiedotusta. Tämän edellytyksenä olisi kyllä seurojen julkaisujen kiinteät ilmestymisaikataulut, joita ei läheskään kaikilla toistaiseksi ole. Genoksen sisältö tullee jonkin verran tulevaisuudessa muuttumaan. Sen uudeksi päätoimittajaksi on valittu Terhi Nallinmaa-Luoto.

Myös paikalla olleet kansalais- ja työväenopistojen opintopiirien ohjaajat kokoontuivat illalla keskustelemaan Taisto Suontaustan johdolla ajankohtaisista asioista. Aiheina olivat ohjaajien jatkokoulutus, opetuksen yhdenmukaistaminen ja opetusaineiston kokoaminen.

Päivien yhteydessä oli vanhan tavan mukaisesti sukututkimusaiheinen näyttely, jonka antiin tutustumiseen oli ohjelman lomassa sopivasti aikaa. Suomen Sukututkimusseuralla, Sukutietotekniikka ry:llä, Sukuseurojen Keskusliitolla, suuremmilla paikallisseuroilla sekä muutamilla yksityisillä henkilöillä oli siellä omat esittely- ja myyntipöytänsä.

Sunnuntaipäivän ohjelmassa oli kolme esitelmää. Professori Veijo Saloheimon aiheena oli **Savolaiset poismuuttajat 1600-luvulla.** Kahden seuraavan esitelmän aiheet liittyivät yhteen. Ylijohtaja Hannu Tulkki puhui aiheesta **Väestörekisterikeskuksen palvelukset sukututkijalle** ja lainsäädäntöneuvos Leena Vettenrannan aihe oli **Henkilörekisterilain vaikutus sukututkimukseen.** Kahden viimeksi mainitun esitelmän jälkeen oli niihin liittyvä panelikeskustelu. Nykyinen voimassaoleva henkilörekisterilaki on sellainen, että jos sitä ahtaasti tulkittaisiin, se estäisi tai tekisi luvanvaraiseksi kaiken sukututkimuksen. Paneliin osallistunut oikeusministeriön edustaja kertoi, että tähän lakiin on tulossa muutos, joka tuo siihen jonkin verran lievennystä. Näin sukututkimus voisi lähivuosina jatkua totuttuun tapaan, ilman että tutkijan täytyisi joka hetki pelätä rikkovansa henkilörekisterilakia. Tietty varovaisuus on kuitenkin edelleen paikallaan.

Osallistumalla tällaisiin opintopäiviin harrastelijatutkijakin voi pysyä ajan tasalla, sillä sukututkimuksen alallakin tulee koko ajan esille uusia asioita. Uutta tietoa saatuaan tutkija voi käyttää sitä heti hyväkseen. Näyttelyaineistojen ja henkilökohtaisten keskustelujen avulla voi päästä eteenpäin omissa tutkimuksissaan, parhaassa tapauksessa vaikkapa löytää uusia sukulaisia.

UUSIA SUKUTUTKIJOITA

Päättymässä oleva lukuvuosi Tampereen Työväenopistossa tuo harrastuksen pariin n. 70 uutta sukututkijaa. Kahdelle erilliselle, syys- ja kevätkauden peruskurssille asetettiin ilmoittautujamääräksi enintään 40. Kummankin kurssin parilla ensimmäisellä tunnilla tuo määrä kuitenkin ylittyi muutamalla, mutta tasaantui sitten n. 35 keskiarvolle. Säännölliseksi opiskelijaksi katsotaan ne, jotka ovat olleet mukana 3/4 kokonaistuntimäärästä. Syksyn kurssilla heitä oli 36 ja kevään kurssi näyttää olevan suunnilleen samoilla lukemilla. Sukututkimuskurssi lienee keskeyttäjäluvuiltaan prosenteissa opiston pienimpiä.

Peruskurssin tavoitteena on ollut opastaa kurssilaiset omatoimisesti tutkimaan 9 sukupolvea (17 esipolvitaulua). Opastuksen pääpaino on ollut kirkonkirjojen tutkimisessa, niin virastoissa kuin mikrofilmeiltäkin, ja esipolvitaulujärjestelmän käytössä, sekä 1700-luvun kirjoitustyylin lukemisessa. Tutustumiskäynnit on tehty Tampereen ev.lut.seurakuntien keskusrekisterin arkistoon ja Metson mikrofilmihuoneeseen. Lisäksi on opastettu käyttämään muita tietolähteitä kuten eri arkistoja, pitäjänhistorioita ja julkaistuja sukukirjoja. Kurssin pituus on 26 opintotuntia.

Sukututkimusharrastuksen lisääntyminen viimevuosina on nähtävissä myös Metson mikrofilmihuoneessa. Lukulaitteiden aikavaraukset on tehty yli kahden viikon ajaksi ja kaukolainafilmien hyllykkö on käynyt riittämättömäksi. Toivottavasti se näkyy myös seuramme jäsenluvuissa. - Vilho Puro.

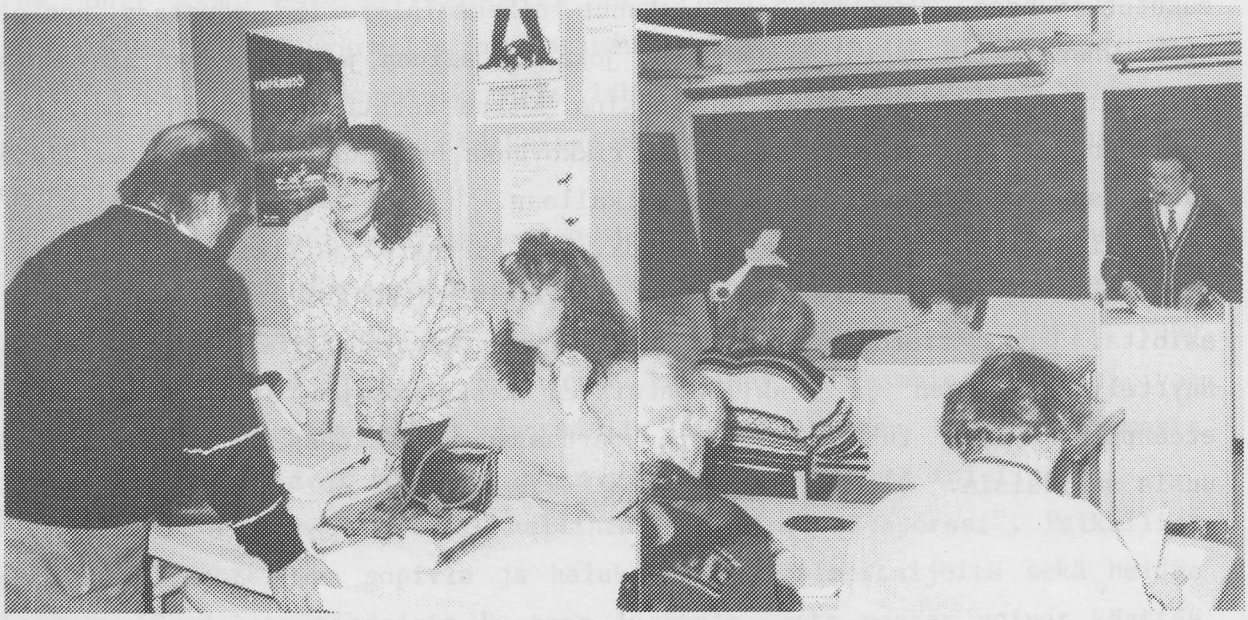

Kuvat syksyn kurssilta.

YLEISIMPIÄ SUKUNIMIÄ VÄESTÖN KESKUSREKISTERIN MUKAAN ELOKUUSSA 1992

Suomenkieliset

Virtanen	25 493	Ahonen	11 153
Korhonen	23 707	Miettinen	10 724
Nieminen	22 635	Aaltonen	10 720
Mäkinen	22 289	Ojala	10 656
Hämäläinen	19 696	Väisänen	10 532
Mäkelä	19 544	Hiltunen	10 445
Laine	19 432	Leinonen	10 315
Koskinen	18 400	Pitkänen	10 200
Järvinen	17 855	Laaksonen	9 993
Heikkinen	17 686	Kallio	9 963
Lehtonen	17 595	Hakala	9 930
Lehtinen	16 353	Manninen	9 889
Salminen	15 832	Laakso	9 727
Saarinen	15 824	Räsänen	9 702
Heinonen	15 590	Anttila	9 687
Niemi	15 189	Hirvonen	9 644
Salonen	14 711	Lehto	9 495
Turunen	13 945	Toivonen	9 322
Heikkilä	13 745	Koivisto	9 281
Salo	13 442	Nurmi	9 223
Kinnunen	13 429	Peltonen	9 211
Tuominen	13 381		
Laitinen	13 316		
Rantanen	13 120		
Jokinen	13 050		
Karjalainen	12 591		
Mattila	12 197		
Savolainen	11 707		
Lahtinen	11 652		
Leppänen	11 245		

Ruotsinkieliset

Johansson	8 694
Lindholm	7 543
Nyman	7 462
Karlsson	7 274
Lindström	6 282

Lukumäärät perustuvat väestön keskusrekisterin tilanteeseen elokuussa 1992. Lukuihin kuuluvat läsnäolevaan väestöön merkityt Suomen ja ulkomaiden kansalaiset sekä poissaolevaan väestöön (ulkomailla asuvat) merkityt Suomen kansalaiset. Luvuissa ei ole otettu huomioon entisiä sukunimiä (esim. tyttönimet) eikä kuolleita henkilöitä.

Tampereen seudun sukututkimusseuran

KEVÄT-ORPANA 1993

Sisältää:

Eeva Anero, ***Lastusten kartanon omistajia 300 vuoden ajalta***

Lempäälän Lastusten ensimmäiset omistajat olivat suomenkielistä Floor-sukua. Heitä seurasi sotilaina ja korkeina virkamiehinä ansioituneiden ruotsinmaalaisten kausi (Segercrantz, Lillienberg). Seuraavat omistajat olivat suomenruotsalaisia (Granfelt, Nordensvan, Bremer). Nykyisen omistajan isoisä Ernst Kingelin osti kartanon 1864.

Toisessa kirjoituksessaan Eeva Anero on ***Barsien, Kurkien*** *ja* ***von Knorringien*** *jäljillä.*

Terttu Honkala, ***Tyynelän paroni - sukunsa viimeinen***

1624 aateloidun Stjerncrantz-suvun viimeinen miespuolinen jäsen, vapaaherra Eugen Napoleon Stjerncrantz kuoli vaatimattomana ja vähävaraisena vuonna 1926. Hänen isoisänsä isoisä oli karoliinieversti Petter Stjerncrantz, joka vuonna 1719 nimitettin Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherraksi. Maaherran ostama Lepaan kartano oli tämän suvun hallussa lähes 100 vuotta.

Päiviö Muhonen, ***1500-luvun tuomiokirjojen selvennetty ruotsinkielinen sanalista***

Tämä sanalista löytyi Ruotsista, Södermanlandin kotiseutuyhdistyksen julkaisemasta teoksesta. Monet luettelon sanat esiintyvät myöhempienkin vuosisatojen rippi- ja tuomiokirjoissa.

Pekka Nuottajärvi, ***Alexander Coveen - lukkari ja kirkkoväärti***

Tämä kirjoittajan esi-isä toimi Oriveden lukkarina ja kirkkoväärtinä 1700-luvulla. Siihen aikaan lukkarin viran sai varmimmin, kun nai edeltäjänsä lesken tai tyttären. Kirkkoväärtin toimi oli arvostettu, mutta ei kovin kysytty, koska työmäärä oli suuri ja palkka pieni.

Lisäksi saamme kurkistaa ***Milja Piepposen perhealbumiin*** *ja lukea Pekka Nuottajärven selostukset Lahden ja Pieksämäen sukututkimuspäivistä. Olavi Kallioniemen sanoittaman* ***Sukututkija-laulun*** *sanat löytyvät myös lehdestä.*

Kevät-Orpanan hinta ***15 mk.*** *Myynti seuran tilaisuuksien yhteydessä. Myös Milja Piepponen, puh. 931-232768.*

ISSN 0782-646X